

BACHELOROPLEIDING WIJSBEGEERTE
MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY (60 EC)

MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY
(120 EC)

FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

UNIVERSITEIT LEIDEN

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0645

© 2017 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING WIJSBEGEERTE EN DE MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY (60 EC) EN DE MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY (120 EC) VAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	6
VOORBEREIDINGEN OP CLUSTER NIVEAU	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	9
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15
BIJLAGEN	29
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	31
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	32
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	38
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	42
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA.....	46
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	48
BIJLAGE 7: VERSLAG VAN HET ONTWIKKELGESPREK (LOSSE BIJLAGE)	49

Dit rapport is vastgesteld op 12 december 2017

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING WIJSBEGEERTE EN DE MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY (60 EC) EN DE MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY (120 EC) VAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. september 2016).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Wijsbegeerte

Naam van de opleiding:	Wijsbegeerte
CROHO-nummer:	56081
Niveau van de opleiding:	bachelor
Orientatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	Ethiek en politieke filosofie Filosofie van mens, techniek en cultuur Geschiedenis van de filosofie Theoretische filosofie
Locatie(s):	Leiden
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2018

Masteropleiding Philosophy 60 EC

Naam van de opleiding:	Filosofie/Philosophy
CROHO-nummer:	60822
Niveau van de opleiding:	master
Orientatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	Ethics and Politics History and Philosophy of the Sciences Philosophical Anthropology and Philosophy of Culture Philosophy, Politics and Economics
Locatie(s):	Leiden
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Engels
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2018

Masteropleiding Philosophy 120 EC

Naam van de opleiding:	Philosophy
CROHO-nummer:	60823
Niveau van de opleiding:	master
Orientatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	120 EC
Afstudeerrichtingen:	Philosophy of the Humanities Philosophy of Law Philosophy of Natural Sciences Philosophy of Political Science Philosophy of Psychology
Locatie(s):	Leiden
Variant(en):	voltijd, deeltijd

Onderwijstaal: Engels
Vervaldatum accreditatie: 31-12-2018

Het bezoek van het visitatiepanel Wijsbegeerte 2017 aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden vond plaats op 10 en 11 april 2017, en op 8 november 2017.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling: Universiteit Leiden
Status van de instelling: bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets: positief

VOORBEREIDINGEN OP CLUSTER NIVEAU

In de periode van maart tot en met december 2017 is het visitatiecluster Wijsbegeerte beoordeeld. Het cluster bestaat uit 24 te beoordelen opleidingen aan negen universiteiten. Het voltallige panel bestaat uit de hieronder genoemde deskundigen. In principe namen allen deel aan de visitaties, tenzij dit vanwege de vereiste onafhankelijkheid of agendaconflicten niet mogelijk was.

- Prof. Dr. M.B. (Martin) Stokhof, Hoogleraar taalfilosofie Universiteit van Amsterdam (voorzitter)
- Prof. Dr. H.H.A. (Bert) van den Brink, Dean University College Roosevelt & hoogleraar filosofie Universiteit Utrecht
- Prof. Dr. J.P. (Jan) Opsomer, Hoogleraar Katholieke Universiteit Leuven, Director De Wulf-Mansion Centre
- Prof. Dr. S. (Sigrid) Sterckx, Hoogleraar Ethiek Universiteit Gent; adjunct research fellow University of London
- N.W. (Natascha) Rietdijk BA, Research master student Philosophy, Universiteit Utrecht (studentlid)
- L. (Lydia) Baan Hofman MA, alumna Master of education, specialisatie filosofie, Tilburg University (studentlid)

Dr. Erwin van Rijswoud is projectmanager voor het gehele cluster, en secretaris voor de bezoeken aan de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Voor de overige bezoeken is dr. Barbara van Balen secretaris.

Het cluster Wijsbegeerte is volgens het NVAO beoordelingskader 2016 beoordeeld. Omdat dit beoordelingskader meer vrijheden geeft aan de te beoordelen opleidingen voor de invulling van het zelfevaluatieevaluatie-rapport (ZER), zijn er in een vroeg stadium op clusterniveau afspraken gemaakt over de inhoud van het ZER, de bijlagen, en het studenten/opleidingscommissiehoofdstuk. Er zijn ook afspraken gemaakt over de inrichting van het ontwikkelgesprek. Om dit niet te laten interfereren met de beoordelingstaak van het panel, is overeengekomen dat dit gesprek tijdens het bezoek wordt gepland, maar nadat de beraadslagingen over de beoordeling zijn afgerond. Met deze afspraken hebben alle opleidingen op onderlinge consistente en toch ook eigen wijze invulling gegeven aan het nieuwe beoordelingskader.

Op 27 januari heeft het panel een startvergadering gehouden, daarin is de opdracht aan het visitatiepanel, de werkwijze voor de hele visitatie en de werkwijze per bezoek besproken; tevens is het beoordelingskader doorgenomen en is afgesproken om na de eerste vier visitatiebezoeken met het voltallige panel en de secretarissen een ijkingsoverleg te houden om consistentie in de oordeelsvorming te bewaken. Daarnaast vond er tussen de twee betrokken secretarissen ijkingsplaats na afloop van ieder visitatiebezoek. Wanneer de projectleider zelf niet secretaris was tijdens een visitatie, sloot deze bij de slotvergadering aan om de consistentie in de oordeelsvorming tussen opleidingen te bevorderen.

Vorbereiding per instelling

Ter voorbereiding op de visitatie heeft iedere opleiding een zelfevaluatie-rapport geschreven. Daarnaast is door de opleiding een passend aantal eindwerken (afhankelijk van het aantal te beoordelen opleidingen) en de beoordelingsformulieren aangeleverd, alsook de cursusdossiers van geselecteerde vakken. De voorzitter heeft een afgewogen selectie van de eindwerken gemaakt uit overzicht van afstudeerders van de laatste twee volledige academische jaren. Het overzicht van bestudeerde eindwerken staat in bijlage 6. Na een controle op volledigheid zijn het ZER, de eindwerken en de geselecteerde vakken aan het panel ter beschikking gesteld. Voorafgaand aan het bezoek hebben de panelleden hun vragen en kritische lezingen van dit materiaal met elkaar gedeeld en de gesprekken voorbereid.

Bezoek

De secretaris heeft in overleg met de opleiding en de voorzitter een bezoekprogramma opgesteld. De opleiding was zelf verantwoordelijk voor de selectie van de gesprekspartners. Tijdens het tweedaagse visitatiebezoek is er gesproken met formeel en inhoudelijk verantwoordelijken, studenten, alumni, docenten, en de opleidings- en examencommissies van beide opleidingen. Er werd ook gelegenheid geboden aan studenten en docenten om, buiten de geplande gesprekken om, informeel met het panel te spreken tijdens een open spreekuur.

Omdat er na het bezoek van het panel nog een belangrijke wijziging is doorgevoerd in het masterprogramma 60EC heeft het panel nog een tweede bezoek aan de Universiteit Leiden gebracht en gesproken met studenten van de betreffende masteropleiding en het opleidingsmanagement. Dit bezoek vond plaats op 8 november.

Rapportage

De secretaris heeft een eerste concept van het rapport opgesteld. Nadat dit gereed was, is dit besproken met de andere betrokken secretaris en heeft een collega van QANU een collegiale toets uitgevoerd. Vervolgens is het aan de voorzitter en het panel gestuurd. Na het tweede bezoek aan de Universiteit Leiden op 8 november 2017 zijn inhoud en oordelen door panel vastgesteld. Daarna heeft de instelling het rapport ontvangen om het te controleren op feitelijke onjuistheden. In overleg met de voorzitter heeft de secretaris deze verwerkt, en het rapport afgerond. De rapportage is vervolgens samen met een afzonderlijk verslag van het ontwikkelgesprek aan de instelling toegezonden.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Wijsbegeerte

Standaard 1

De bacheloropleiding Wijsbegeerte van de Universiteit Leiden heeft een breed profiel, dat herkenbaar is in het onderwijsprogramma. Het profiel volgt de zes kenmerken van de Leidse onderwijsvisie: de academische signatuur, het internationale karakter, differentiatie, diversiteit, verwevenheid van geschiedenis en systematiek en competentiegerichtheid.

De opleiding biedt vier afstudeerrichtingen: Ethiek en politieke filosofie, Filosofie van mens, techniek en cultuur, Geschiedenis van de filosofie en Theoretische filosofie. De eindkwalificaties van de bacheloropleiding Wijsbegeerte van de Universiteit Leiden zijn geformuleerd in lijn met de internationale standaarden voor een bacheloropleiding en het domeinspecifieke referentiekader, dat is opgesteld door het disciplineoverleg Wijsbegeerte, en voldoen volgens het panel aan de eisen qua niveau, inhoud en oriëntatie.

De aansluiting van de bacheloropleiding op masteropleidingen in de Filosofie is in het profiel en de eindtermen duidelijk aanwezig. De aansluiting met de arbeidsmarkt is minder uitgesproken. Het panel beveelt aan om in het profiel meer aandacht te schenken aan maatschappelijke oriëntatie en relevantie van de opleiding Wijsbegeerte.

Standaard 2

Het onderwijsprogramma heeft drie fases:

1. Een brede inleiding van 18 vakken in de meest gangbare onderdelen van de filosofie, waarvan 11 systematische en vier historische vakken;
2. Keuzeruimte van 30 EC voor kennismaking met andere wetenschappelijke vakgebieden, buitenlandervaring of stage;
3. Verdieping in één van de expertisegebieden van het Leidse Instituut voor Wijsbegeerte, waaronder het eindwerkstuk.

Het onderwijsprogramma binnen de bacheloropleiding is zo opgebouwd dat studenten steeds zelfstandiger werken en hun onderwijsprogramma steeds meer inrichten op basis van eigen keuzes. In de eerste drie semesters worden de kleine vakken van 5 EC parallel aan elkaar aangeboden. Aan het eind van de opleiding worden vakken van 10 EC met minder contacturen aangeboden. Voor de voltijdstudenten wordt een bachelorplusproject geboden met intensievere begeleiding.

Het panel heeft vastgesteld dat het didactisch concept en de onderwijswerkvormen passen bij de doelstellingen en de inhoud van het programma. Er wordt veel ingezet op kleinschalig onderwijs door middel van tutorials die naar het oordeel van het panel goed passen binnen de filosofieopleiding.

De omvang van de docentenstaf is voldoende om het onderwijs te verzorgen en de inhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwalificaties van de docenten voldoen aan de criteria die daaraan gesteld worden. De studiebegeleiding, die wordt verzorgd door de studentendecaan en de opleidingscoördinator, is goed. Het panel ondersteunt het voornemen van de opleiding om het docentmentoraat opnieuw in te voeren.

Het panel is van oordeel dat het programma van de bacheloropleiding goed in elkaar zit. De inhoud heeft een duidelijke relatie met de eindtermen en is academisch georiënteerd. Het programma is coherent en bereidt de studenten voor op het bereiken van de eindkwalificaties. Onderwijs in academische vaardigheden vindt structureel en gecoördineerd plaats. Het wordt gewaardeerd dat studenten veel keuzeruimte hebben in de opleiding en ook de mogelijkheid krijgen om een stage te lopen dan wel internationale ervaring op te doen.

Standaard 3

De bacheloropleiding en de beide masteropleidingen wijsbegeerte vallen onder dezelfde examencommissie en delen het kwaliteitszorgsysteem. Het panel vindt dat het kwaliteitszorgsysteem voor de toetsing goed in elkaar zit. De examencommissie houdt zich daar actief mee bezig. Toetsen worden achteraf door *peers* gecheckt en daar wordt aan de hand van een formulier rapport van opgemaakt. Bij de beoordeling van de bachelorscriptie wordt een formulier gebruikt en een tweede beoordelaar aangewezen die niet betrokken is bij de begeleiding. De examencommissie houdt goed zicht op de uitvoering van dit vierogenbeleid. De examencommissie voert haar taken op een gedegen en intensieve manier uit en heeft goed zicht op de kwaliteit van toetsing en eindwerken. De toetsing is valide en betrouwbaar. De opleidingscommissie is ook intensief betrokken bij de bewaking van de kwaliteit van het onderwijs en de toetsing daarbinnen.

Standaard 4

Het panel heeft geconstateerd dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding zijn vertaald in leerdoelen voor cursusonderdelen en dat de cursusonderdelen worden afgesloten door toetsen die gebaseerd zijn op die leerdoelen. Het toetsprogramma dekt in voldoende mate de eindkwalificaties. Het panel heeft tien bachelortheses (2014-2016) bekeken. Het panel kwam bij enkele theses tot een afwijkend cijfer, sommige scripties zou het panel hoger beoordeeld hebben en andere wat lager. Echter deze afwijkingen in de cijfermatige beoordeling blijven binnen acceptabele marges, en geen van de scripties zou als onvoldoende zijn beoordeeld. In het algemeen laten de scripties zien dat de studenten in staat zijn primaire en secundaire literatuur met begrip en kritische distantie te kunnen verwerken en te evalueren.

De in de zelfevaluatie gepresenteerde cijfers tonen dat afgestudeerden van de opleiding geen belemmeringen ondervinden om door te stromen naar een masteropleiding.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Wijsbegeerte

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing	goed
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Philosophy 60 EC

Standaard 1

Het profiel van de eenjarige masteropleiding volgt de zes kenmerken van de Leidse onderwijsvisie: de academische signatuur, het internationale karakter, differentiatie, diversiteit, verwevenheid van geschiedenis en systematiek en competentiegerichtheid. Differentiatie wordt geboden doordat de studenten de keus hebben uit vier specialisaties in verschillende domeinen van de filosofie: History and Philosophy of the Sciences, Ethics and Politics, Philosophical Anthropology and Philosophy of Culture en Philosophy, Politics and Economics.

De vier specialisaties leiden naar dezelfde eindtermen; deze zijn volgens het panel in lijn met het domeinspecifieke referentiekader en de internationale eisen voor academische masteropleidingen.

Standaard 2

In elk van de vier specialisaties nemen studenten deel aan vier seminars van 10 EC, de specialisatievakken. Daarnaast voeren studenten in het tweede semester een individueel

onderzoeksproject uit, uitmondend in het schrijven van een masterthesis. De onderwerpen van de seminars sluiten aan bij het lopende onderzoek van de docenten en bij de actualiteit van wetenschap en samenleving. Het onderwijs in de masteropleiding is vormgegeven op basis van de volgende uitgangspunten:

- Studenten worden selectief toegelaten tot de specialisaties op basis van vooropleiding, niveau en belangstelling.
- Het cursorsch onderwijs bestaat uit grote vakken van 10 EC, die een groot aandeel zelfstandige literatuurstudie omvatten.
- Er worden kleinschalige werk- en toetsvormen gebruikt.
- Afhankelijk van de vooropleiding kunnen studenten hun studiep pad verbreden.

De specialisatie Philosophy, Politics and Economics (PPE) is recent ontwikkeld. Deze specialisatie beoogt verdieping van kennis en inzicht op het grensvlak van filosofie, economie en politieke wetenschappen. Tijdens het eerste bezoek aan de opleiding viel het panel een discrepantie op tussen de titel van het programma en de verwachtingen die het daardoor wekt, en de inhoud. De titel wekt de verwachting dat er een programma wordt geboden op het gebied van filosofie, politiek en economie, maar politieke wetenschappen en economie komen als zodanig niet in het programma voor. Studenten worden geschoold in de filosofie van politiek en economie. Het panel heeft haar bedenkingen hierover aan de opleiding kenbaar gemaakt en de opleiding heeft daarop volgend maatregelen genomen om de titel en de inhoud van de specialisatie beter op elkaar af te stemmen. In 2018/2019 zal de specialisatie worden aangeboden onder de titel 'Philosophical Perspectives on Politics and the Economy'. Naar aanleiding van de opmerkingen van het panel is tevens de naam van het core seminar van de specialisatie gewijzigd in 'Politics and Economy: Philosophical Foundations'.

De inhoud en opzet van de eenjarige masteropleiding zijn volgens het panel voldoende. Het didactisch concept en de onderwijsvormen passen bij de doelstellingen en de inhoud van het programma. De omvang van de docententaf is voldoende om het onderwijs te verzorgen en de inhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwalificaties van de docenten voldoen aan de criteria.

Standaard 3

De bacheloropleiding en de beide masteropleidingen wijsbegeerte vallen onder dezelfde examencommissie en delen het kwaliteitszorgsysteem. Het panel vindt dat het kwaliteitszorgsysteem voor de toetsing goed in elkaar zit. De examencommissie houdt zich actief bezig met de kwaliteitsborging van de toetsing. Toetsen worden achteraf door *peers* gecheckt en daar wordt aan de hand van een formulier rapport van opgemaakt. De examencommissie houdt goed zicht op de uitvoering van dit vierogenbeleid. Bij de beoordeling van de masterthesis wordt een formulier gebruikt en een tweede beoordelaar aangewezen die niet betrokken is bij de begeleiding. De examencommissie voert haar taken op een gedegen en intensieve manier uit en heeft goed zicht op de kwaliteit van toetsing en eindwerken. De toetsing is valide en betrouwbaar. De opleidingscommissie is ook intensief betrokken bij de bewaking van de kwaliteit van het onderwijs en de toetsing daarbinnen.

Standaard 4

Het panel heeft geconstateerd dat de eindkwalificaties van de masteropleiding zijn vertaald in leerdoelen voor cursusonderdelen en dat de cursusonderdelen worden afgesloten door toetsen die gebaseerd zijn op die leerdoelen. Het toetsprogramma dekt in voldoende mate de eindkwalificaties. Het panel heeft tien recente mastertheses bekeken. Het panel kwam bij enkele theses tot een afwijkend cijfer, sommige scripties zou het panel wat hoger beoordeeld hebben en andere wat lager. Echter deze afwijkingen in de cijfermatige beoordeling blijven binnen acceptabele marges, en geen van de scripties zou als onvoldoende zijn beoordeeld. In het algemeen laten de scripties zien dat de studenten in staat zijn primaire en secundaire literatuur met begrip en kritische distantie te kunnen verwerken en te evalueren. Het panel heeft scripties gelezen die binnen verschillende specialisaties geschreven zijn, allen voldoen aan het niveau dat daarvan verwacht mag worden. De in de

zelfevaluatie gepresenteerde cijfers tonen dat het merendeel van de afgestudeerden binnen een jaar na afstuderen een baan of positie vindt die aansluit op het niveau en de inhoud van hun opleiding.

Masteropleiding Philosophy (60 EC)

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	goed
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Philosophy 120 EC

Standaard 1

De opleiding komt voort uit de voormalige opleiding Wijsbegeerte van een bepaald wetenschapsgebied en heeft als doel om studenten voortgezette academische vorming te bieden op het gebied van de filosofie van het door hen gekozen wetenschapsgebied. Het profiel van de opleiding volgt de zes kenmerken van de Leidse onderwijsvisie: de academische signatuur, het internationale karakter, differentiatie, diversiteit, verwevenheid van geschiedenis en systematiek en competentiegerichtheid. De opleiding telt vijf specialisaties: Philosophy of Humanities, Philosophy of Law, Philosophy of Natural Sciences, Philosophy of Political Science, Philosophy of Psychology. De opleiding kan volgens het panel een duidelijke meerwaarde bieden, ze voorziet in een behoefte. De eindkwalificaties zijn van voldoende niveau, ze sluiten aan bij de internationale standaarden en bij het domeinspecifieke referentiekader.

Standaard 2

Twee derde van het 120 EC onderwijsprogramma betreft filosofie (80 EC), het niet-filosofische deel omvat 40 EC. Deze laatste component bestaat uit onderdelen van de disciplinaire masteropleiding. De filosofische component bestaat uit een verplicht deel en een keuzedeel van ieder 40 EC. Het verplichte deel omvat twee specialisatievakken (2x 10EC), een thesisseminar en een eindwerkstuk (20 EC). Het keuzedeel bestaat uit vakken die worden aangeboden in de eenjarige masteropleiding, waarbij studenten uit de tweejarige masteropleiding aanschuiven. Het panel is van mening dat een programma van deze signatuur getalenteerde, zeer gemotiveerde studenten een unieke kans kan bieden om hun vakopleiding te verbreden met filosofie. Echter, in het programma dat nu wordt aangeboden zijn er volgens het panel onvoldoende gespecialiseerde cursussen, waardoor de titels van de specialisatieprogramma's niet waargemaakt worden. Naar de mening van het panel blijkt zulks ook uit een deel van de scripties die, hoewel zeker van voldoende niveau, te weinig blijken geven van verdieping in de betreffende specialisatie. Om die reden kan het programma op deze standaard niet als voldoende worden beoordeeld. Het panel is van mening dat de omvang van het specialisatiedeel in de opleiding voor de overblijvende specialisaties dient te worden vergroot, indien nodig door het aantal specialisaties te beperken.

Het didactisch concept en de onderwijswerkvormen passen bij de doelstellingen en de inhoud van het programma. De omvang van de docentenstaf is voldoende om het onderwijs te verzorgen en de inhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwalificaties van de docenten voldoen aan de criteria.

Standaard 3

De bacheloropleiding en de beide masteropleidingen wijsbegeerte vallen onder dezelfde examencommissie en delen het kwaliteitszorgsysteem. Het panel vindt dat het kwaliteitszorgsysteem voor de toetsing goed in elkaar zit. De examencommissie houdt zich actief bezig met de kwaliteitsborging van de toetsing. Toetsen worden achteraf door *peers* gecheckt en daar wordt aan de hand van een formulier rapport van opgemaakt. De examencommissie houdt goed zicht op de uitvoering van dit vierogenbeleid. De examencommissie voert haar taken op een gedegen en

intensieve manier uit en heeft goed zicht op de kwaliteit van toetsing en eindwerken. Bij de beoordeling van de masterthesis wordt een formulier gebruikt en een tweede beoordelaar aangewezen die niet betrokken is bij de begeleiding. De toetsing is valide en betrouwbaar. De opleidingscommissie is ook intensief betrokken bij de bewaking van de kwaliteit van het onderwijs en de toetsing daarbinnen. Het panel heeft geconstateerd dat de eindkwalificaties van de masteropleiding zijn vertaald in leerdoelen voor cursusonderdelen en dat de cursusonderdelen worden afgesloten door toetsen die gebaseerd zijn op die leerdoelen. Het toetsprogramma dekt in voldoende mate de eindkwalificaties.

Standaard 4

Het panel heeft tien recente mastertheses bekeken. Het panel kwam bij enkele theses tot een afwijkend cijfer, sommige scripties zou het hoger beoordeeld hebben en andere wat lager. Echter deze afwijkingen in de cijfermatige beoordeling blijven binnen acceptabele marges, en geen van de scripties zou als onvoldoende zijn beoordeeld. De in de zelfevaluatie gepresenteerde cijfers tonen dat het merendeel van de afgestudeerden binnen een jaar na afstuderen een baan of positie vindt die aansluit op het niveau en de inhoud van hun opleiding.

Masteropleiding Philosophy (120 EC)

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	onvoldoende
Standaard 3: Toetsing	goed
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 12 december 2017

Prof. dr. M.J.B. Stokhof
Voorzitter

Dr. B.M. van Balen
Secretaris

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

De Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden biedt drie opleidingen Wijsbegeerte aan, een bacheloropleiding, een masteropleiding Philosophy (60EC) en een masteropleiding Philosophy (120). Op 10 en 11 april 2017 en op 8 november 2017 bezocht een beoordelingspanel de opleidingen en heeft zich een oordeel gevormd over de vraag of de opleidingen voldoen aan de criteria die zijn aangegeven in het (beperkte) beoordelingskader van de NVAO (sept. 2016)

De drie opleidingen worden verzorgd vanuit het instituut Wijsbegeerte.

De opleidingen beschrijven in de zelfevaluatie dat het profiel van de filosofieopleidingen nauw aansluit bij de onderwijsvisie van de universiteit Leiden. Het profiel heeft de volgende kenmerken:

- Verwevenheid van onderwijs en onderzoek
- Internationaal karakter
- Keuzevrijheid
- Diversiteit
- Verwevenheid van geschiedenis en systematiek
- Intensief en competentiegericht.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde leerresultaten beschrijven aantoonbaar het niveau (associate degree, bachelor of master) zoals gedefinieerd in het Nederlands kwalificatieraamwerk en de oriëntatie (hbo of wo) van de opleiding. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die vanuit het regionale, het nationale en het internationale perspectief door het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde leerresultaten tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Bacheloropleiding

De zelfevaluatie beschrijft dat de opleiding een brede inleiding in de filosofie biedt, waarin de meest gangbare onderdelen van de Westerse filosofie aan de orde komen, zoals logica, ethiek, geschiedenis, epistemologie, antieke en middeleeuwse wijsbegeerte en taal filosofie. De opleiding schrijft in de zelfevaluatie dat ze er aan hecht om de verschillende stijlen methoden van filosoferen uit de Westerse traditie aan bod te laten komen: niet alleen analytische filosofie en conceptuele analyse, maar ook continentale filosofie, fenomenologie en hermeneutiek.

De opleiding heeft eindkwalificaties beschreven die zijn geordend volgens de Dublindescriptoren (zie bijlage 2.)

De opleiding kent vier afstudeerrichtingen die naar dezelfde algemeen geformuleerde eindkwalificaties leiden:

- Ethiek en politieke filosofie
- Filosofie van mens, techniek en cultuur

- Geschiedenis van de filosofie
- Theoretische filosofie

In de opleiding is ruimte voor praktijkervaring, buitenlandverblijf en kennismaking met niet-filosofische disciplines.

Het panel heeft de eindkwalificaties bekeken en geverifieerd of ze aansluiten bij het domeinspecifiek referentiekader en de internationale standaarden in het vakgebied. De aansluiting van de eindkwalificaties op de Dublin Descriptoren is zowel in domeinspecifieke referentiekader als in de presentatie van de eindkwalificaties van de opleiding duidelijk aanwezig. De opleiding heeft de keuze gemaakt om zich in de breedte te profileren, dat is zichtbaar in de eindkwalificaties en wordt vertaald in de opleiding. De zes Leidse kenmerken zijn impliciet aanwezig in het profiel van de bacheloropleiding, maar niet duidelijk geëxpliciteerd.

Het panel waardeert het dat in het profiel van de opleiding, zoals in de zelfevaluatie werd beschreven en tijdens de gesprekken naar voren kwam, ruimte is voor het opdoen van praktijkervaring en dat studenten de mogelijkheid krijgen een deel van de studie in het buitenland te doen. Tijdens de gesprekken bleek dat studenten die ruimte ook gebruiken en invullen met een stage of een termijn aan een buitenlandse universiteit.

De zelfevaluatie beschrijft dat de opleiding als basis dient voor toegang tot vervolgoopleidingen met een hoger niveau van complexiteit, specialisatie en autonomie of voor het uitoefenen van functies waarvoor academische kennis en vaardigheden op bachelorniveau vereist of wenselijk is. De aansluiting van de bacheloropleiding op masteropleidingen in de Filosofie is in het profiel en de eindtermen duidelijk aanwezig. De aansluiting met de arbeidsmarkt is minder uitgesproken. Volgens het opleidingsmanagement moet hierbij vooral gedacht worden aan het algemene niveau van denken en argumenteren en de vaardigheden die de afgestudeerden op doen op het gebied van communicatie, oordeelsvorming en leervaardigheden. Volgens de studenten overigens zijn hun geen voorbeelden bekend van studenten die na hun bacheloropleiding niet doorstromen naar een masteropleiding. Het panel vindt niettemin dat er in de profilering van de opleiding meer expliciet aandacht gegeven kan worden aan maatschappelijke oriëntatie en relevantie van de opleiding.

Het panel heeft er kennis van genomen dat de faculteit in het cursusjaar 2017-2018 naast de reguliere bacheloropleiding wil starten met het aanbieden van een volledig Engelstalige afstudeerrichting Comparative philosophy. Het panel vindt dat een goede ontwikkeling; de afstudeerrichting past goed in het profiel van de faculteit, dat bestaat uit een combinatie van algemene academische en beroepsvoorbereidende vaardigheden, brede geesteswetenschappelijke en/of interdisciplinaire kennis en inzicht, en vakspecifieke kennis en inzicht. Het panel onderschrijft het voornemen van de opleiding om meer gebruik te maken van de aanwezige deskundigheid in Leiden (andere instituten en opleidingen) om die richting nog beter te profileren.

Masteropleiding Philosophy (60 EC)

De opleiding sluit volgens de zelfevaluatie nauw aan bij het filosofisch onderzoek aan het Instituut voor Wijsbegeerte. De opleiding heeft als doel om studenten een voortgezette academische vorming te bieden ter voorbereiding op een carrière in wetenschap, onderwijs of anderszins. Daarbij richt de opleiding zich in het bijzonder op het oefenen van *transferable skills* op het gebied van redeneren, analyseren en communiceren. Differentiatie wordt geboden doordat de studenten de keus hebben uit vier specialisaties in verschillende domeinen van de filosofie: History and Philosophy of the Sciences, Ethics and Politics, Philosophical Anthropology and Philosophy of Culture en Philosophy, Politics and Economics. De vier specialisaties leiden op tot dezelfde eindtermen (zie bijlage 2). Het panel heeft de eindtermen bestudeerd en geverifieerd dat ze in lijn zijn met het domeinspecifieke referentiekader en de internationale eisen voor academische masteropleidingen. De opleiding heeft net als de bacheloropleiding een breed profiel, de student kan kiezen uit een aantal specialisaties die voor een deel overlappen met specialisaties die in de bacheloropleiding worden aangeboden.

Masteropleiding Philosophy (120 EC)

De opleiding heeft als doel om studenten voortgezette academische vorming te bieden op het gebied van de filosofie van het door hen gekozen wetenschapsgebied. De opleiding komt voort uit de voormalige opleiding Wijsbegeerte van een bepaald wetenschapsgebied en biedt mogelijkheden aan studenten die de horizon van hun vakdiscipline willen verbreden. De eindkwalificaties zijn algemeen geformuleerd (zie bijlage 2), sluiten aan op het doel van de opleiding en zijn volgens het panel van voldoende niveau, ze sluiten aan bij de internationale standaarden (Dublindescriptoren) en bij het domeinspecifieke referentiekader. De opleiding telt vijf specialisaties: Philosophy of Humanities, Philosophy of Law, Philosophy of Natural Sciences, Philosophy of Political Science, Philosophy of Psychology. Het panel vindt het doel en het profiel van de opleiding in potentie goed, de opleiding kan duidelijk meerwaarde bieden, maar die is nu volgens het panel nog te beperkt, omdat er te weinig specifieke specialisatiecursussen worden aangeboden. Het is de moeite waard om deze unieke opleiding te behouden; de opleiding voorziet in een behoefte aan academici die zowel in een vakdiscipline als in de filosofie geschoold zijn. De opleiding is aantrekkelijk voor studenten die de filosofische onderbouwing van hun vakdiscipline verder willen verdiepen. Maar het panel beveelt aan om het aantal specialisaties te beperken en om meer aandacht aan de specifieke specialisatievakken te geven.

Overwegingen

De eindkwalificaties van de bacheloropleiding Wijsbegeerte van de Universiteit Leiden voldoen volgens het panel aan de eisen die daaraan gesteld kunnen worden qua niveau, inhoud en oriëntatie. De eindkwalificaties zijn algemeen geformuleerd, ze sluiten aan op het doel van de opleiding en op het domeinspecifieke referentiekader. De eindkwalificaties geven in voldoende mate aan dat het niveau van een bacheloropleiding door de studenten behaald moeten worden. De opleiding heeft gekozen voor een breed profiel dat herkenbaar is in de opleiding. Het panel beveelt aan om in het profiel meer aandacht te schenken aan maatschappelijke oriëntatie en relevantie van het vak voor de samenleving.

De formulering van de eindkwalificaties van de eenjarige en tweejarige masteropleidingen Filosofie van de Universiteit Leiden is in overeenstemming met het domeinspecifieke referentiekader en de internationale standaarden voor masteropleidingen in de filosofie. De eenjarige opleiding biedt een breed profiel, de tweejarige opleiding heeft een meerwaarde en biedt een unieke mogelijkheid voor studenten met een andere disciplinaire achtergrond om zich filosofisch te verdiepen. Het panel vindt wel dat de opleiding nader geprofileerd kan worden en beveelt aan het aantal specialisaties dat in de tweejarige opleiding wordt aangeboden te verminderen.

Conclusie

Bacheloropleiding wijsbegeerte: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Masteropleiding Philosophy (60 EC): het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Masteropleiding Philosophy (120 EC): het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docententeam maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Toelichting:

De beoogde leerresultaten zijn adequaat vertaald in leerdoelen van (onderdelen van) het programma. Hierbij wordt rekening gehouden met de diversiteit van de toegelaten studenten. De docenten zijn zowel inhoudelijk als didactisch voldoende deskundig om de opleiding te verzorgen en geven begeleiding. De onderwijsleeromgeving bevordert dat studenten op actieve wijze deelnemen aan de vormgeving van het eigen leerproces (student-centred). Opleidings specifieke voorzieningen worden beoordeeld, tenzij het gaat om instellingsbrede voorzieningen waarover bij de ITK al is gerapporteerd.

Bevindingen*Bacheloropleiding*

Het onderwijsprogramma in de bacheloropleiding Wijsbegeerte van de Universiteit Leiden is opgebouwd uit drie fases:

1. Een brede inleiding in de meest gangbare onderdelen van de filosofie
2. Keuzeruimte van 30 EC voor kennismaking met andere wetenschappelijke vakgebieden
3. Verdieping in één van de expertisegebieden van het Leidse Instituut voor Wijsbegeerte, waarbij ook een eindwerkstuk wordt geschreven.

In de brede inleiding worden 18 verplichte vakken in de meest gangbare onderdelen van de filosofie aangeboden, waarvan elf systematische en vier historische vakken: geschiedenis van de moderne filosofie, metafysica, cultuurfilosofie, antieke wijsbegeerte, logica, ethiek, klassieke teksten, middeleeuwse filosofie, epistemologie, filosofische antropologie, comparatieve filosofie, taalfilosofie, wetenschapsfilosofie, politieke filosofie en philosophy of mind. Naast deze filosofische vakken wordt in de eerste drie semesters een cursus academische steuntaal (Engels of Duits) aangeboden. De studenten waarderen dit aanbod en maken er naar behoefte gebruik van. Studenten vinden het belangrijk om teksten in de oorspronkelijke taal te kunnen lezen en kunnen hun beheersing van de Duitse taal zo op niveau brengen. Het is voor alle studenten van belang om het academisch Engels in voldoende mate te beheersen.

Alle vakken in de eerste drie semesters hebben een omvang van 5 EC. Bovendien wordt er in het eerste semester een onderzoekseminar aangeboden. In dit seminar maken de studenten kennis met onderzoek doen in het algemeen en presenteren en bediscussiëren de docenten en onderzoekers hun eigen onderzoek, zodat de studenten ook een indruk krijgen van het specifieke filosofische onderzoek dat aan de Universiteit Leiden wordt gedaan. Het onderzoekseminar vindt om de week plaats, er zijn geen EC's aan verbonden en het wordt niet getoetst. Het seminar wordt door de studenten op prijs gesteld omdat filosofie daardoor voor hen tastbaarder wordt en ze een beeld krijgen van het onderzoek van de docenten. Het panel heeft gezien dat de studenten zich betrokken voelen bij de opleiding en bij de ontwikkelingen in de wijsbegeerte en denkt dat het onderzoekseminar mede bijdraagt aan de positieve stimulerende omgeving die de studenten geboden wordt. Het panel herkent de beoogde breedte van de opleiding duidelijk in de programmaopzet; niet alleen maken de studenten kennis met de verschillende filosofische vakken, ze krijgen ook inzicht in het onderzoek dat door de docenten wordt gedaan en worden in staat gesteld academische vaardigheden te ontwikkelen.

De opleiding heeft in de zelfevaluatie haar didactisch concept beschreven. De opbouw van het programma is zodanig dat er in toenemende mate een beroep gedaan wordt op de zelfstandigheid van studenten en op hun vermogen om complexe stof tot zich te nemen. Zo is de keus gemaakt om in het begin van de opleiding kleine vakken met een omvang van 5 EC aan te bieden en grotere vakken (10EC) met minder contacturen aan het eind van de opleiding. De opleiding heeft er ook voor

gekozen om de vakken niet bloksgewijs aan te bieden maar parallel. Studenten volgen zo zes parallelle vakken per semester. Het panel ziet geen bezwaren tegen de parallelle planning van de cursussen. De opleiding is duidelijk over de achtergronden voor deze keuze en de studenten hebben er geen klachten over. De opleiding wordt niet als versnipperd ervaren, er lijkt in voldoende mate sprake van samenhang in het programma. Coherentie tussen de vakken is door de opleiding in de zelfevaluatie genoemd als een van de onderwijskundige uitgangspunten waarop de inrichting van het programma gestoeld is. Deze coherentie wordt mede ook bereikt doordat de studenten in de tutorials die worden aangeboden, geholpen worden verbanden te leggen tussen de vakken. De studenten vinden dat de parallelle programmering bijdraagt aan de samenhang. Programmering in blokken zou volgens hen juist versnippering in de hand werken.

In de eerste fase van de opleiding worden hoorcolleges aangeboden met begeleidende tutorials, in de slotfase zijn er meer activerende werkvormen. Om de sociale cohesie tussen de voltijdsstudenten te bevorderen en verdieping en extra vaardigheidsoefening aan te bieden wordt voor voltijds eerstejaarsstudenten in de eerste drie semesters een zogenaamd bachelor-plustraject aangeboden, naast het standaardtraject dat bedoeld is voor alle overige studenten (zoals deeltijdstudenten, dubbelvakstudenten en premasterstudenten). Het plustraject biedt extra contacturen in de vorm van tutorials en een onderzoeksseminar. De studenten rapporteerden dat deze werkgroepen of tutorials uit gemiddeld 20 studenten bestaan en dat er gedurende twee uur gesproken wordt over een filosofisch onderwerp. Na de eerste fase worden ook tutorials aangeboden maar niet meer exclusief voor de plusgroep, de omvang van de groep is dan 25. De studenten vinden deze werkvormen positief en passend bij de studie. Het panel onderschrijft dat en billijkt de keuze om het intensieve onderwijs te beperken tot de voltijdse studenten. Het panel beoordeelt de studeerbaarheid van het programma als voldoende. De doorstroom van studenten is sterk verbeterd mede door het bachelor-plustraject.

De training van academische vaardigheden komt volgens het panel voldoende expliciet aan de orde in de verschillende onderdelen van het programma, en ook de studenten berichten er positief over. Tijdens het bezoek is gebleken dat ervoor wordt gezorgd dat de docenten van elkaar weten wat ze aan training van academische vaardigheden doen en hoe ze dat aanpakken. De coördinatie van de vaardighedenlijn ligt in handen van de opleidingsmanager. In de zelfevaluatie en tijdens de gesprekken kwam het onderwerp 21^e eeuwse vaardigheden aan de orde. Het panel heeft begrepen dat hierbij vooral gedacht wordt aan de inzet van sociale media in het onderwijs en de ontwikkeling van de vaardigheid bij studenten om die media te gebruiken in de communicatie van filosofische inzichten aan een breed publiek. Een duidelijk beeld heeft het panel nog niet gekregen over de inhoud van de 21^e eeuwse vaardigheden, maar het is zeer benieuwd naar de ontwikkelingen op dit gebied.

In lijn met het Leidse universitaire beleid is er een relatief groot deel in de opleiding beschikbaar voor vrije keuze, in totaal betreft dit 30 EC of een halfjaar. Deze vrije keuze is geprogrammeerd in de tweede helft van het tweede jaar. Veel studenten schuiven deze vrije ruimte echter door naar de eerste helft van het derde jaar en gebruiken het vierde semester voor het volgen van specialisatiecursussen die in het derde jaar geprogrammeerd staan. De reden om de vrije keuzeruimte door te schuiven is meestal dat de studenten te laat zijn om zich in te schrijven voor een minor, een buitenlandverblijf of een stage. Het keuzemoment dat in de eerste helft van het tweede jaar valt, komt voor veel studenten te vroeg. Het gevolg is dat studenten in het vierde semester met de specialisatiecursussen beginnen. Dit zijn cursussen op 300- of 400-niveau (volgens het Leids Register van Opleidingen), het niveau is eigenlijk te hoog voor tweedejaarsstudenten. Enkele van deze specialisatiecursussen worden bovendien ook aangeboden voor masterstudenten. Het panel vraagt zich af of het niveauverschil in de groep studenten die dergelijke cursussen volgt daardoor niet te groot wordt. De docenten beschreven hoe zij met het niveauverschil tussen bachelor- en masterstudenten omgaan in de betreffende cursussen, hetgeen erop neerkomt dat er aan de masterstudenten andere opdrachten gegeven worden en hogere eisen gesteld worden. Het panel was er niet helemaal van overtuigd dat daarmee alle mogelijke problemen voorkomen worden. Het opleidingsmanagement verzekerde het panel echter dat dergelijke combinatiecursussen mede door de toestroom van studenten in zowel de bachelor- als de masteropleidingen binnenkort niet

meer voor zullen komen. Het panel juicht dat toe, en adviseert daarnaast de programmering van de bacheloropleiding te heroverwegen en de keuzeruimte naar de eerste helft van het derde jaar te verplaatsen.

Studiebegeleiding

Tijdens het bezoek blijkt dat er een aantal jaren sprake was van een docentmentoraat, hetgeen inhield dat studenten een docent toegewezen kregen die met hen de studievoortgang, knelpunten en afstudeerkeuzes besprak. De nieuwste lichting studenten heeft geen mentor meer toegewezen gekregen. De studenten die ervaring hadden met het mentoraat rapporteerden tijdens het bezoek dat na verloop van tijd de afspraken met de mentor verwaterden en dat de behoefte aan begeleiding door een mentor ook afnam. Knelpunten en studievoortgang worden doorgaans met de studieadviseur besproken. Deze studieadviseur geeft inlichtingen over het studieprogramma, inschrijfgeregelingen, omzwaaimogelijkheden, keuzeonderdelen en afstudeerprocedures en is goed benaderbaar. Ook kan de studieadviseur studenten adviseren over studiemethodes en studieplanning. De studenten noemden ook de opleidingscoördinator als een staflid waar ze naartoe kunnen gaan om begeleiding te krijgen, maar het initiatief daarvoor moet van de studenten zelf komen. Het opleidingsmanagement vertelde dat er wordt overwogen om het mentoraat in een gewijzigde vorm opnieuw in te voeren. Het panel vindt dat een goed idee. Een mentor kan er zorg voor dragen dat ook studenten die niet zelf het initiatief nemen goed begeleid worden en de combinatie docent-mentor maakt het mogelijk de student in zijn inhoudelijke ontwikkeling te volgen en te steunen.

Masteropleiding 60 EC

De masteropleiding 60 EC biedt, zoals boven aangegeven, vier specialisaties aan. In elk van de vier specialisaties nemen studenten deel aan vier seminars van 10 EC, de specialisatievakken, die verdieping van kennis en inzicht bieden op het gebied van de gekozen specialisatie. Daarnaast voeren studenten in het tweede semester een individueel onderzoeksproject uit, uitmondend in het schrijven van een masterthesis, begeleid in een verplicht thesisseminar. Jaarlijks worden voor de vier specialisaties acht tot tien keuzevakken aangeboden. De onderwerpen sluiten aan bij het lopende onderzoek van de docenten en bij de actualiteit van wetenschap en samenleving, en veranderen daarom regelmatig. Gemiddeld zijn er voor elke specialisatie per semester drie tot vier vakken om uit te kiezen. De studiepaden van de specialisaties overlappen gedeeltelijk, studenten uit verschillende specialisaties kunnen deelnemen aan dezelfde seminars. Het didactisch concept dat ten grondslag ligt aan de opleiding kent de volgende uitgangspunten:

- Om in het bestek van een jaar verdieping en gevorderde oefening mogelijk te maken, worden studenten selectief toegelaten tot de specialisaties op basis van vooropleiding, niveau en belangstelling.
- Het cursorisch onderwijs bestaat uit grote vakken van 10 EC, die een groot aandeel zelfstandige literatuurstudie omvatten.
- Er wordt gebruik gemaakt van kleinschalige werk- en toetsvormen.
- Afhankelijk van de vooropleiding kunnen studenten hun studiepad verbreden.

De specialisatie Philosophy, Politics and Economics (PPE) neemt een bijzondere positie in. De specialisatie is recent ontwikkeld en ingevoerd in 2015-2016. In de eerste opzet van de specialisatie werd beoogd verdieping te bieden van kennis en inzicht op het grensvlak van filosofie, economie en politieke wetenschappen. Deze specialisatie richt zich niet alleen op studenten met een bachelor filosofie, maar ook op studenten met een vooropleiding in politieke wetenschappen en aanverwante disciplines, mits zij voldoende filosofie hebben gehad. De studenten PPE volgen ook in het eerste semester een verplicht *core* seminar en hebben geen afsluitend individueel mondeling examen zoals de studenten van de andere specialisatierichtingen. Het panel heeft tijdens het bezoek in april 2017 met verschillende geledingen en betrokkenen gesproken over deze nieuwe specialisatie. Het is gezien de studenteninstroom, die sinds de introductie van PPE verdubbeld is, duidelijk dat de specialisatie in een behoefte voorziet, maar het panel zag een discrepantie tussen de titel van de specialisatie en de verwachtingen die het daardoor wekt, en de inhoud. De titel van de specialisatie suggereert dat

het een programma is dat zowel filosofie, politieke wetenschappen als economie bevat. Politieke wetenschappen en economie komen echter niet in het programma voor. Studenten worden voornamelijk geschoold in de filosofie van politiek en economie. De coördinerend docent heeft tijdens dit eerste bezoek toegelicht dat het niet de bedoeling is dat het programma hetzelfde profiel heeft als programma's met diezelfde titel elders. Het Leidse programma heeft volgens de betreffende docent een eigen filosofisch profiel. De studenten die het panel gesproken heeft over dit programma hebben het gekozen omdat het de combinatie filosofie, politiek en economie biedt en zijn enthousiast over deze mogelijkheid. Naar aanleiding van de opmerkingen van het panel over de discrepantie tussen titel en inhoud van het programma zijn door de opleiding vier wijzigingen doorgevoerd:

1. De naam van de specialisatie is gewijzigd in Philosophical Perspectives on Politics and the Economy. Deze naam geeft de inhoud van het programma weer: er wordt filosofie gedoceerd specifiek gericht op vraagstukken op het snijvlak van politiek en economie. De naamswijziging gaat in vanaf 2018-2019.
2. Het core seminar werd herzien, zodat de coördinerend docent minder afhankelijk is van gastsprekers. In de opzet is voorzien dat er tien centrale filosofische thema's aan de orde gesteld worden die worden behandeld aan de hand van actuele onderwerpen op het gebied van politiek en economie. Het core seminar kreeg ook een nieuwe naam: Politics and Economy: Philosophical Foundations.
3. De afstudeerprocedure is aangepast aan die van de overige afstudeerrichtingen in de masteropleiding. Dit wordt nader toegelicht onder standaard 3.
4. De teksten voor communicatie en werving werden herzien zodat de verwachtingen van studenten beter passen bij de inhoud van het programma.

Het panel heeft tijdens het tweede bezoek in november 2017 gesproken met studenten die het nieuwe core seminar van de specialisatie volgden. De studenten bevestigden dat het om een inleidende cursus gaat die studenten zonder filosofie-achtergrond een basis biedt in de belangrijke filosofische theorieën en thema's, die door de docent worden verbonden met onderwerpen uit de politiek en de economie. Die insteek is volgens de studenten ook voor studenten met een bacheloropleiding in de filosofie voldoende uitdagend. Volgens de opleidingsdirecteur is het core seminar bedoeld om studenten een gemeenschappelijke basis te geven en de gelegenheid te geven elkaar te leren kennen. Afhankelijk van de behoefte voortkomend uit hun achtergrond en voorkennis kunnen studenten zich verder verdiepen in een of meer van de thema's die aan de orde komen. Voor die verdere verdieping is een lijst met 'suggested readings' opgesteld, maar de docent geeft daarbij ook advies op maat.

De specialisatie Philosophical Perspectives on Politics and the Economy (PPPE) is de enige specialisatie binnen de masteropleiding die ook gericht is op studenten met een niet-filosofische bacheloropleiding. Aan het panel is toegelicht dat de masteropleiding een toelatingscommissie heeft. Er wordt bij studenten met een andere vooropleiding dan de bachelor filosofie vastgesteld over welke kennis en vaardigheden op het gebied van de filosofie zij beschikken en of dat voldoende is om te worden toegelaten. Studenten moeten minimaal 35 EC aan filosofie gevolgd hebben, het gaat daarbij in het bijzonder om ethiek en politieke filosofie. Er wordt per kandidaat - op maat - aangegeven aan welke voorwaarden zij nog moeten voldoen om toegelaten te kunnen worden. Die voorwaarden kunnen ook op het gebied van vaardigheden liggen. Volgens het panel zijn de leerdoelen van het core seminar zeer ambitieus en wordt er van studenten met een niet-filosofische achtergrond veel gevraagd, niet alleen wat betreft kennis maar ook wat betreft (filosofische) vaardigheden. Om die reden adviseert het panel te overwegen de toelatingscriteria aan te scherpen en ook kennis en vaardigheden op het gebied van kentheorie en wetenschapsfilosofie als voorwaarde voor toelating op te nemen.

Met de door de opleiding doorgevoerde wijzigingen voor de specialisatie PPPE is het panel positief over inhoud en opzet van de masteropleiding.

Masteropleiding 120 EC

De masteropleiding 120 EC biedt, zoals aangegeven, vijf specialisaties aan. Studenten worden tot de opleiding toegelaten op basis van hun vooropleiding op een van die vijf wetenschapsgebieden en op het gebied van de filosofie. Een van de voorwaarden is voorafgaande toelating tot niet-filosofisch masteronderwijs op dat wetenschapsgebied. De toelatingscommissie van de masteropleiding kan besluiten om studenten die geen of onvoldoende filosofische vooropleiding hebben toe te laten onder de voorwaarde dat aan bepaalde aanvullende eisen wordt voldaan in de vorm van het succesvol afronden van een premasterprogramma. Deze premasterprogramma's bestaan uit de filosofievakken op bachelorniveau die noodzakelijk zijn voor het volgen van een bepaalde specialisatie. De invulling van het niet-filosofische deel van de opleiding is ter goedkeuring aan de examencommissie van de opleidingen Wijsbegeerte.

Tweederde van het onderwijsprogramma is filosofisch (80 EC), eenderde niet-filosofisch (40 EC). De niet-filosofische component bestaat uit onderdelen van de disciplinaire masteropleiding. De filosofische component bestaat uit een verplicht deel en een keuzedeel van ieder 40 EC. Het verplichte deel omvat twee specialisatievakken (2x 10EC) en het thesisseminar en eindwerkstuk (20 EC). Het keuzedeel bestaat uit vakken die worden aangeboden in de eenjarige masteropleiding, waarbij studenten uit de tweejarige masteropleiding aanschuiven. De opzet van het filosofische deel van de opleiding is om de studenten voor te bereiden op hun afstudeerproject. De planning van de individuele studiepaden is maatwerk. De opleiding trekt een beperkt aantal studenten (15-20 per jaar), dat is gemiddeld 3-4 per specialisatie. Het panel ziet een meerwaarde in deze opleiding, het is een aantrekkelijke opleiding met potentie. De opleiding biedt voor getalenteerde, zeer gemotiveerde studenten een unieke kans om hun vakopleiding te verbreden met filosofie, maar het panel vindt dat het programma dat geboden wordt beter ingevuld moet worden. De omvang van de specialisatiecursussen, die het hart van deze opleiding uitmaken, is naar het oordeel van het panel met 20 EC beperkt. Daarnaast worden, zo heeft het panel van de studenten begrepen, de specialisatiecursussen beperkt aangeboden, dat wil zeggen niet elk jaar, en zijn de cursussen niet altijd specifiek genoeg voor de betreffende discipline. Als voorbeeld daarvan is genoemd dat voor de specialisatie Rechtsgeleerdheid verwezen werd naar een cursus over politieke filosofie en voor de specialisatie Exacte wetenschappen naar een cursus over gedachtenexperimenten. Naar de mening van het panel worden er onvoldoende gespecialiseerde cursussen aangeboden waardoor de titels van de specialisatieprogramma's niet waargemaakt worden. Het panel denkt dat het mogelijk moet zijn om meer werk te maken van de specialisaties in het cursorische onderwijs door het aantal specialisaties te beperken en de omvang van het specialisatiedeel in de opleiding te vergroten.

Kwaliteit van het docententeam

Tijdens het bezoek krijgt het panel veel signalen dat de werkdruk voor de docenten enorm toegenomen is. Dit wordt vooral veroorzaakt door de toename van de studentenaantallen. In 2016-17 is de instroom in de bacheloropleiding toegenomen naar 82 (tegenover 51 in 2015-16 en 73 in 2014-15), maar vooral de instroom in de eenjarige masteropleiding is sterk gestegen van 17 in 2014-15 naar 51 in 2015-16. De onderwijsstaf moet nog wennen aan het feit dat de opleidingen gegroeid zijn. Een aspect dat ook meespeelt is het beleid van de Universiteit Leiden om studenten de mogelijkheid te geven twee keer per jaar in te stromen in de masteropleiding. Voor kleinere opleidingen is dat beleid niet goed uitvoerbaar, en de faculteit zal het College van Bestuur adviseren om het tweede instroommoment voor kleine opleidingen af te schaffen. Hoewel de werkdruk voor de docenten gestegen is ten opzichte van een aantal jaar geleden, is in vergelijking met andere opleidingen in de faculteit Geesteswetenschappen de onderwijslast binnen de opleidingen Wijsbegeerte (nog) niet extreem hoog. Om de werkdruk te verlichten worden er nu onderwijsassistenten en promovendi ingezet voor de tutorials. Het panel vindt dat een goede aanpak, zolang de verantwoordelijkheid voor het onderwijs bij gekwalificeerde vaste staf blijft. Er wordt volgens het opleidingsmanagement daarnaast een aantal nieuwe stafleden geworven.

De docenten melden dat de toegenomen werkdruk vooral voelbaar en zichtbaar is bij de scriptiebegeleiding. Een probleem daarbij is dat de afstudeerders zich niet evenredig spreiden over de docenten. De opleiding wil eigenlijk niet te veel tornen aan de keuzevrijheid van de studenten

voor een scriptieonderwerp, ze vindt die vrijheid een van de belangrijke kenmerken van de studie filosofie, maar de opleiding heeft er nu toch voor gekozen om bij de bacheloropleiding het aantal scriptieschrijvers per begeleider te maximaleren. Het panel onderschrijft deze maatregel.

De docenten zijn volgens de studenten goed benaderbaar en toegankelijk en de didactische kwaliteit van de docenten is over het algemeen in orde. Voor vaste stafleden is de BKO-certificatie binnen 2 jaar na aanstelling verplicht. Alle docenten zijn gepromoveerd en betrokken bij onderzoek. De staf is internationaal samengesteld en heeft een diverse academische achtergrond. Er zijn alleen wat opmerkingen geplaatst door zowel studenten als docenten bij de didactische kwaliteit van tijdelijk personeel. Het panel beveelt aan voldoende aandacht te geven aan de didactische training van promovendi en ander tijdelijk personeel als zij ingezet worden in het onderwijs.

Vorbereitung op de arbeidsmarkt

De opleidingen bieden zelf geen specifieke voorbereiding op de arbeidsmarkt. De faculteit Geesteswetenschappen organiseert carrièredagen en loopbaanoriëntatiemogelijkheden. Docenten vertellen dat zij studenten stimuleren gebruik te maken van het aanbod. De studenten echter ervaren onvoldoende aansluiting met de eigen opleiding. Het wordt door de studenten en het panel wel als zeer positief beschouwd dat er in de bacheloropleiding ruimte is voor het doen van een stage, waardoor de studenten de aansluiting van de opleiding op maatschappelijke thema's en problemen zelf vorm kunnen geven. In de zelfevaluatie presenteert de opleiding cijfers over de baankansen van afgestudeerden die positief zijn. Ongeveer 80% van de afgestudeerden van beide masteropleidingen vindt binnen een jaar na het afstuderen een baan die aansluit bij het niveau en de inhoud van de afgeronde studie. Het panel vindt dit positief. De alumni die het panel gesproken heeft, waren overigens iets minder positief over de arbeidsmarktkansen, en waren ofwel bezig met verdere opleiding om meer arbeidsmarktmogelijkheden te hebben, ofwel werkzaam in banen die niet aansloten bij de opleiding. Het opleidingsmanagement ziet de meerwaarde van een academische filosofische opleiding vooral in de ontwikkeling van een algemeen academisch niveau, een kritische houding en vaardigheden die op een breed gebied inzetbaar zijn. Die meerwaarde werd door de alumni wel erkend. Het panel vindt het positief dat het opleidingsmanagement een visie heeft op de maatschappelijk relevantie van de wijsbegeerteopleidingen, maar ziet ook dat er in de opleidingen zelf niet veel aandacht is voor explicitering van deze relevantie. Het panel beveelt aan om daar in de opleidingen meer ruimte voor te scheppen.

Overwegingen

Het panel heeft vastgesteld dat het didactisch concept en de onderwijsvormen passen bij de doelstellingen en de inhoud van de programma's die worden aangeboden. Er wordt veel ingezet op kleinschalig onderwijs door middel van tutorials die naar het oordeel van het panel goed passen binnen filosofieopleidingen. Het onderwijsprogramma binnen de bacheloropleiding is zo opgebouwd dat studenten steeds zelfstandiger werken en steeds meer hun onderwijsprogramma inrichten op basis van eigen keuzes. Het panel kijkt met belangstelling uit naar de verdere ontwikkelingen van onderwijs in 21^e eeuwse vaardigheden.

De omvang van de docentenstaf is voldoende om het onderwijs te verzorgen en de inhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwalificaties van de docenten voldoen aan de criteria die daaraan gesteld worden. De studiebegeleiding die wordt verzorgd door de studentendecaan en de opleidingscoördinator is goed. Het panel ondersteunt het voornemen van de opleiding om het docentmentoraat opnieuw in te voeren.

Het panel is van oordeel dat het programma van de bacheloropleiding goed in elkaar zit, de inhoud heeft een duidelijke relatie met de eindtermen en is academisch georiënteerd. Het programma is coherent en bereidt de studenten voor op het bereiken van de eindkwalificaties. Onderwijs in academische vaardigheden vindt structureel en gecoördineerd plaats. Het wordt gewaardeerd dat studenten veel keuzeruimte hebben in de opleiding en ook de mogelijkheid krijgen om een stage te lopen dan wel internationale ervaring op te doen.

Na de wijzigingen die zijn doorgevoerd voor de specialisatie Philosophical Perspectives on Politics and the Economy voldoet het programma van de masteropleiding 60 EC naar het oordeel van het panel. Het panel beveelt aan om te overwegen de toelatingsvoorwaarden voor de masteropleiding 60 EC nog nader aan te scherpen.

De masteropleiding 120 EC is naar het oordeel van het panel een unieke en aantrekkelijke opleiding die een toekomst verdient. Op dit moment is het programma echter nog niet voldoende. Er worden te weinig specifieke specialisatiecursussen aangeboden om het karakter en de inhoudelijke kwaliteit van deze vijf specialisaties te waarborgen. Het is volgens het panel aan te bevelen om minder specialisaties aan te bieden en meer specifieke specialisatievakken voor de overblijvende specialisaties te ontwikkelen.

Conclusie

Bacheloropleiding Wijsbegeerte: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'goed'.

Masteropleiding Philosophy (60 EC): het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Masteropleiding Philosophy (120 EC): het panel beoordeelt Standaard 2 als 'onvoldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De beoordeling is valide, betrouwbaar en voldoende onafhankelijk. De eisen zijn helder voor de studenten. De kwaliteit van de tentaminering en examinering wordt voldoende gewaarborgd en voldoet aan de wettelijke deugdelijkheidsvereisten. De toetsen ondersteunen het eigen leerproces van de student.

Bevindingen

Toetsbeleid

De opleidingen stellen jaarlijks een toetsplan op als onderdeel van de OER waarin per cursus de toetsvormen worden vastgelegd. De opleidingen geven aan dat er intensief gebruik gemaakt wordt van toetsen om het niveau van studenten te registreren en inzichtelijk te maken en eventuele problemen tijdig te kunnen signaleren. Toetsing heeft dus zowel een formatieve als een summerende functie. Er worden zogenaamde midtermtoetsen afgenomen om de studenten bij de les te houden. De studenten vinden dit prettig en zij ervaren dit niet als schools.

Voor de drie opleidingen Wijsbegeerte is een opleidingscommissie en een examencommissie actief. Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken met leden van de opleidingscommissie en de examencommissie en heeft de jaarverslagen van beide commissies gelezen. Het panel heeft vastgesteld dat het systeem van kwaliteitszorg van de toetsing goed in elkaar zit; zowel de examencommissie als de opleidingscommissie functioneren goed. Volgens het panel is het wel van belang dat er ook een masterstudent in de opleidingscommissie zit.

Examencommissie

De examencommissie wijst jaarlijks de examinatoren aan die bevoegd zijn om toetsen af te nemen en te beoordelen, en legt ook jaarlijks een lijst van tweede beoordelaars vast. De deel- en midtermtoetsen worden niet voorgelegd voor een tweede beoordeling. Van de commissie maakt ook een extern deskundige deel uit. De rol van het externe lid is vooral meedenken over een goede werkwijze van de examencommissie.

De tweede beoordeling van de toetsen vindt na afname van de toets plaats aan de hand van een dossier met cursusbeschrijving, leerdoelen, de tentamens en de beoordeling van de tentamens. De

tweede beoordelaar beoordeelt het tentamen (toetsvorm, moeilijkheid en validiteit) en de beoordeling ervan. Er is gekozen voor dit vierogenbeleid door middel van achteraf toetsen, omdat er dan meer getoetst kan worden dan alleen het tentamen zelf, namelijk ook de becijfering, en de gemaakte tentamens. De examencommissie heeft er onder meer voor gezorgd dat er een formulier is ontwikkeld voor de verslaglegging van de peerbeoordeling van toetsen, omdat zij geconstateerd had dat het vaak aan verslaggeving ontbrak. De examencommissie vindt zelf dat het systeem niet perfect is, en is bezig met de opzet van een nieuwe cyclus van kwaliteitsborging. Gedacht wordt op dit moment aan een combinatie van achteraf toetsing door de examencommissie en vooraf door de peers. Dit vindt het panel een goed plan.

De examencommissie heeft drie jaar achter elkaar alle theses en de beoordeling ervan bekeken. In 2015 zijn ook enkele externe deskundigen gevraagd naar de theses te kijken. Zowel de examencommissie als de externen zijn bij hun onderzoek geen problemen tegengekomen. In de toekomst kan dit onderzoek volgens de examencommissie beperkt worden tot een steekproef uit de theses. Dit wordt door het panel onderschreven.

Scriptiebeoordeling

De procedure bij de beoordeling van de thesis is voor zowel de bachelorthesis als de masterthesis dat er door de examencommissie een tweede beoordelaar aangewezen wordt als de begeleider de thesis als voldoende heeft beoordeeld. De procedure is zo dat de tweede beoordelaar eerst het formulier invult en een oordeel formuleert dat de basis zou moeten vormen voor een cijfer. Het cijfer wordt vervolgens in een gesprek tussen eerste en tweede beoordelaar vastgesteld. Volgens de examencommissie werkt deze procedure goed. Als illustratie daarvan noemt ze dat de tweede beoordelaar regelmatig een scriptie afkeurt. De student dient dan een nieuwe versie te maken. Het panel heeft geconstateerd dat de wijze waarop het beoordelingsformulier voor de scripties wordt ingevuld per beoordelaar sterk verschilt. Soms heeft de tweede beoordelaar helemaal geen argumentatie ingevoerd, soms is de onderbouwing van de eerste beoordelaar uiterst matig. Het panel beveelt de examencommissie aan om daar aandacht aan te schenken. De procedure moet voor alle beoordelaars helder zijn en worden uitgevoerd. De examencommissie heeft een bijeenkomst belegd met de docenten om de beoordeling van de theses te bespreken teneinde daar een eenduidige visie op te krijgen.

Het viel het panel tijdens het eerste bezoek op dat de wijze waarop de afstudeerprocedure vorm wordt gegeven in de specialisaties van de 60 EC masteropleiding grote verschillen vertoonde. De procedure voor PPE bestond uit een ritueel voor alle afstudeerders tegelijk, terwijl de afstudeerders van de andere specialisaties een individueel afsluitend mondeling examen krijgen. De keuze om voor PPE af te wijken van het individuele mondelinge examen was gemaakt uit praktische overwegingen, namelijk omdat het zo veel studenten betreft. Een dergelijk groot verschil in afstudeerprocedure is volgens het panel moeilijk te verantwoorden. De opleiding heeft aangegeven dat de afstudeerprocedure al werd heroverwogen en dat zij de overweging van het panel kan volgen. Praktische overwegingen mogen minder zwaar wegen dan het belang van een individueel mondeling examen ter afsluiting van de opleiding. De Onderwijs- en Examenregeling 2017-2018 kent nu een uniforme afstudeerprocedure voor studenten van de masteropleiding 60EC. Voor studenten die voor september 2017 aan de betreffende specialisatie zijn begonnen geldt een overgangsregeling, zij kunnen kiezen voor een groepsgewijze ceremonie of een individueel mondeling examen.

Het gebruik van de plagiaatscanner Turnitin is verplicht voor theses, voor andere opdrachten wordt het aanbevolen. De voorzitter van de examencommissie checkt of het gebeurt. Bij de theses komt volgens de examencommissie weinig plagiaat voor, het gebeurt wel eens bij essays en midtermtoetsen. De standaardprocedure is dan dat de docent de onregelmatigheid meldt aan de examencommissie. Als de examencommissie het nodig vindt, nodigt ze de student uit voor een gesprek; afhankelijk van de ernst van het plagiaat besluit de examencommissie wat voor sanctie wordt opgelegd. Er is een plagiaatregister waar de student in wordt opgenomen zodat de continuïteit gegarandeerd wordt.

Het panel constateert dat de examencommissie zich actief bezighoudt met de kwaliteitsborging van de toetsing. Naar het oordeel van het panel voert de examencommissie haar wettelijke taken actief uit. De examencommissie geeft zelf aan dat zij kan instaan voor de kwaliteit van de toetsing en het eindniveau van de studenten.

Tijdens de gesprekken met de studenten en alumni kwam naar voren dat er onduidelijkheid bestaat over de taal waarin de eindwerken geschreven mogen worden. Enkele studenten verkeerden in de mening dat er alleen in het Engels geschreven mag worden en dat citaten, in een andere taal dan Engels, vertaald moesten worden. Uit de gesprekken met de docenten en het management begreep het panel dat dit niet in de voorschriften van de opleiding staat. Bachelortheses kunnen in ieder geval ook in het Nederlands geschreven worden en het is zeker niet het beleid om het gebruik van primaire teksten in andere talen dan het Engels te ontmoedigen. Het panel verwondert zich er over dat de examencommissie geen signalen heeft ontvangen over deze onduidelijkheid. Het lijkt het panel wel van belang om zoveel mogelijk helderheid te verschaffen aan de studenten over de eisen die aan scripties worden gesteld.

Overwegingen

Het panel vindt dat het kwaliteitszorgsysteem voor de toetsing goed in elkaar zit. De toetsing is valide en betrouwbaar. Het kwaliteitszorgsysteem voorziet in een peercheck achteraf van de toetsen, waarvan rapport wordt opgemaakt. De examencommissie houdt de vinger aan de pols bij de uitvoering van deze check. Ze voert haar taken op een gedegen en intensieve manier uit en heeft goed zicht op de kwaliteit van toetsing en eindwerken. De opleidingscommissie is ook intensief betrokken bij de bewaking van de kwaliteit van het onderwijs en de toetsing daarbinnen. Het panel ziet nog verbetermogelijkheden bij de onderbouwing van het oordeel van de eerste en tweede beoordelaar van de theses.

Het panel beveelt aan om de studenten meer helderheid te verschaffen over de taal waarin eindwerken en andere opdrachten geschreven kunnen worden en over de wijze waarop de taal de beoordeling van schriftelijke producten beïnvloedt.

Conclusie

Bacheloropleiding Wijsbegeerte: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'goed'.

Masteropleiding Philosophy (60 EC): het panel beoordeelt Standaard 3 als 'goed'.

Masteropleiding Philosophy (120 EC): het panel beoordeelt Standaard 3 als 'goed'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het realiseren van de beoogde leerresultaten blijkt uit de uitkomsten van toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Het panel heeft geverifieerd dat de eindkwalificaties van de opleidingen vertaald zijn in leerdoelen voor cursusonderdelen en dat de cursusonderdelen worden afgesloten door toetsen die gebaseerd zijn op die leerdoelen. De toetsprogramma's van de opleidingen dekken in voldoende mate de eindkwalificaties.

Bacheloropleiding

Het panel heeft tien recente bachelortheses bekeken, die door de voorzitter van het panel zijn geselecteerd uit de lijst met afgestudeerden van de laatste twee cursusjaren. Het panel kwam bij enkele theses tot een afwijkend cijfer, sommige scripties zou het hoger beoordeeld hebben en andere

wat lager. Geen van de scripties zou echter als onvoldoende worden beoordeeld. Het panel heeft geconstateerd dat de afgestudeerden aan de bacheloropleiding in staat zijn een goede vraag te formuleren en een gedegen uitwerking van de vraag te laten zien. De studenten laten in hun eindwerken een goede verwerking van primair en secundair materiaal zien. De theses zijn leesbaar en getuigen van kritische distantie. Er zit een enkele zeer goede scriptie tussen. Het panel heeft niet gezien dat er een verschil is in hoogte van de becijfering tussen begeleiders.

Gezien de constatering dat het panel voor enkele theses tot een afwijkend cijfer kwam en het niet duidelijk is voor het panel waarom sommige theses een hoog cijfer kregen en andere theses van dezelfde of betere kwaliteit een laag cijfer, denkt het dat het goed zou zijn als het docententeam nog meer doet aan kalibreren van de beoordeling om vergelijkbare, rechtvaardige en goed onderbouwde cijfers te krijgen.

Eenjarige masteropleiding

De theses die het panel gezien heeft van de studenten die zijn afgestudeerd aan de eenjarige masteropleiding zijn in orde. Alle theses gaven voldoende aan dat de studenten het niveau bereikt hadden dat verwacht kan worden van een master in de filosofie. De studenten hebben getoond in staat te zijn om op basis van kennis en inzicht in de filosofie een eigen bijdrage te leveren aan actuele discussies binnen het vakgebied en binnen complexe contexten gerelateerd aan de filosofie. Het panel heeft scripties bekeken van verschillende specialisaties en heeft geen duidelijke verschillen in niveau gezien. Wel heeft het panel geconstateerd dat de inhoud van de specialisaties in sommige scripties nauwelijks tot uitdrukking komt, en beveelt zij aan daaraan meer aandacht te besteden.

Tweejarige masteropleiding

De theses van de tweejarige masteropleiding laten voldoende het niveau zien dat verwacht mag worden van masters in de filosofie. Het was voor het panel echter onduidelijk of er aan de theses ook de eis gesteld wordt dat ze betrekking moeten hebben op de betreffende specialisatie van de student. In het bijzonder voor de specialisatie Humanities was het onderscheid tussen filosofie in het algemeen en filosofie van de Humanities niet zichtbaar. Het panel is van mening dat de profilering van de theses scherper moet zijn, maar is van oordeel dat de theses kwalitatief van voldoende niveaus zijn en laten zien dat de studenten de eindkwalificaties van de opleiding behaald hebben.

De in de zelfevaluatie gepresenteerde cijfers tonen dat afgestudeerden van de bacheloropleiding vrij gemakkelijk doorstromen naar een masteropleiding, zowel binnen de eigen als aan andere universiteiten. Afgestudeerden van beide masteropleidingen vinden volgens de omschrijving in het zelfevaluatierapport binnen korte tijd na het afstuderen een baan of een promotieplaats. Hoewel de opleidingen niet nadrukkelijk voorbereiden op een positie op de arbeidsmarkt, kan uit de gepresenteerde cijfers wel de conclusie getrokken worden dat het niveau dat de studenten bereiken met de opleidingen in ieder geval voldoende is om aanvaardbaar te zijn voor vervolgopleiding of een positie op de arbeidsmarkt.

Overwegingen

Het panel heeft geverifieerd of de toetsprogramma's van de opleidingen de beoogde eindkwalificaties dekken. Om te beoordelen of de beoogde leerresultaten door de studenten zijn gerealiseerd, heeft het panel een selectie van theses bekeken (tien per opleiding). Zowel de bachelortheses als de theses van de beide masteropleidingen voldoen aan het niveau dat daarvan verwacht mag worden. De bachelortheses laten zien dat de studenten in staat zijn een goede vraag te formuleren, primaire en secundaire literatuur te behandelen en een betoog op te bouwen. De masterthesen tonen dat de studenten in staat zijn op basis van kennis en inzicht in de filosofie een eigen bijdrage te leveren aan actuele discussies binnen het vakgebied en binnen complexe contexten gerelateerd aan de filosofie.

Tot slot is in de beoordeling meegenomen of de opleidingen de studenten voldoende voorbereiden op een vervolgopleiding of een positie op de arbeidsmarkt, dat is volgens het panel inderdaad het geval.

Conclusie

Bacheloropleiding Wijsbegeerte: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Masteropleiding Philosophy (60 EC): het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Masteropleiding Philosophy (120 EC): het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel beoordeelt de bacheloropleiding Wijsbegeerte op standaard 2 en standaard 3 als goed en op standaard 1 en 4 als voldoende. De masteropleiding Filosofie 60 EC op beoordeelt het panel op de standaarden 1, 2 en 4 als voldoende en op standaard 3 als goed. De bacheloropleiding en de masteropleiding 60EC voldoen daarmee naar het oordeel van het panel aan de criteria voor heraccreditatie.

Het panel beoordeelt de standaarden 1 en 4 van de masteropleiding 120 EC als voldoende en standaard 3 als goed. Het panel heeft standaard 2 van de masteropleiding 120 EC als onvoldoende beoordeeld, omdat de opleiding te weinig specifieke specialisatievakken aanbiedt om een tweejarige opleiding met vijf specialisatierichtingen waar te kunnen maken. Het panel beveelt aan om minder specialisaties aan te bieden maar voor de resterende specialisaties wel voldoende en voldoende specifieke specialisatiecursussen aan te bieden. Naar het oordeel van het panel moet het mogelijk zijn om verbeteringen in het programma binnen korte tijd door te voeren. Het oordeel van het panel is voldoende op drie standaarden, waaronder standaard 1. Herstel van de tekortkoming die het panel genoemd heeft voor standaard 2 is realistisch en haalbaar binnen twee jaar. Het eindoordeel voor de masteropleiding Philosophy120 EC luidt dus voldoende.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Wijsbegeerte* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding Philosophy (60 EC)* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *Masteropleiding Philosophy (120 EC)* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Martin Stokhof is hoogleraar taalfilosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceert op het terrein van de formele semantiek en pragmatiek, de taalfilosofie, en de filosofie van Wittgenstein. Hij is coauteur van een tweedelige inleiding in de logica en de formele semantiek, en publiceerde een inleiding in de taalfilosofie. Stokhof werd gekozen tot lid van de KNAW (2006), het Institut internationale de philosophie (2007), en de Academia Europea (2016). Zijn bestuurlijke activiteiten omvatten voorzitter van de KNAW-NVAO accreditatiecommissie voor onderzoekmasters in de geesteswetenschappen (2010-2015); voorzitter van het Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen van NWO (2004-2010); wetenschappelijk directeur van het Institute for Logic, Language and Computation aan de Universiteit van Amsterdam (1998-2004). Sinds 2014 is hij lid van de Scientific Council van de European Research Council, sinds januari 2017 als vicepresident en domein coördinator van het Social Science and Humanities domein.

Jan Opsomer is hoogleraar filosofie aan de KU Leuven (België), en directeur van het De Wulf-Mansion Centre for Ancient, Medieval and Renaissance Philosophy. Daarvoor was hij hoogleraar aan de University of South Carolina en de Universität zu Köln. Hij was visiting scholar bij King's College London, Institute of Classical Studies, de Universiteit van Lausanne, de Humboldt Universität Berlin, de École Pratique des Hautes Études in Paris, en La Sapienza in Rome. Jan Opsomer is een specialist in antieke filosofie, in het bijzonder de vroege imperialistische filosofie en laat-antiek Platonisme.

Natascha Rietdijk is masterstudent Philosophy (Research) aan de Universiteit Utrecht. Zij is lid van de Opleidingscommissie Philosophy aan de UU en was tijdens haar bachelor Wijsbegeerte aan de UvA co-voorzitter van de Opleidingscommissie Wijsbegeerte (2010-2011). Ook had zij zitting in verscheidene sollicitatiecommissies. Als student-assistent heeft zij meerdere werkgroepen begeleid, nakijkwerk verricht, conferenties georganiseerd en meegeschreven aan een handboek en toetsplan voor de RMA Philosophy. Zij schrijft momenteel haar thesis over relationele autonomie en zelfkennis.

Sigrid Sterckx is hoogleraar en doceert theoretische en toegepaste ethiek alsook sociale en politieke filosofie aan de Universiteit Gent (België). Haar huidige onderzoeksprojecten handelen over biobanken, octrooiering in de biogeneeskunde; orgaantransplantatie; levenseindebeslissingen en globale rechtvaardigheid. Zij publiceerde totnogtoe meer dan 140 boeken, boekhoofdstukken en artikels in internationale academische tijdschriften. Sterckx is als 'permanent research associate' verbonden aan het Centre for Health, Law, and Emerging Technologies van de University of Oxford, en als 'associate member' aan het Centre for the Study of Global Ethics van de University of Birmingham. Ze zetelt tevens in diverse adviesraden, onder meer het Belgisch Raadgevend Comité voor Bioethiek.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

1. Inleiding

De filosofie stelt vragen naar de fundamenten van de werkelijkheid, naar de grondslagen en grenzen van kennis en wetenschappen en naar de principes van moreel en politiek handelen. Daarnaast biedt de filosofie kritische reflectie over verklaringen van menselijk gedrag, over ontwikkelingen in de geschiedenis en in de actualiteit en ontwikkelingen in de vakwetenschappen. Een aantal vraagstukken kent al een lang denktraditie binnen de filosofie, zoals vragen naar de mogelijkheid van kennis en over de vrije wil, terwijl andere vraagstukken pas recent tot maatschappelijke en filosofische vragen hebben geleid, zoals de vraag wat duurzaamheid met opvattingen van de mens van doen heeft of de impact van de kwantummechanica op ons concept van natuur. In de studie filosofie komen studenten op zeer verschillende wijzen in aanraking met wijsgerige en maatschappelijke vraagstukken. Studenten leren om gedachten van andere (filosofen) zo precies en helder mogelijk te formuleren en analyseren, vooronderstellingen bloot te leggen en eventueel te confronteren met andere perspectieven, om tenslotte tot eigen gedachten te komen, die zij zo accuraat mogelijk weten te presenteren en te beargumenteren. Op die wijze bekwamen ze zich in het interpreteren van teksten en debatten met het oog op het bijdragen aan mogelijke oplossingen van vraagstukken en wijsgerige problemen. Opleidingen profileren zich in de mate waarin zij op bepaalde wijsgerige vraagstukken zelf centraal stellen of filosofische vragen in een bredere context plaatsen, zoals in relatie tot bepaalde maatschappelijke, institutionele of politieke vraagstukken. Filosofie kan op bachelor en (research) masterniveau worden gevolgd. De opleidingen waar we ons in dit referentiekader op richten zijn bachelor programma's, eenjarige academische masterprogramma's en interdisciplinaire (tweejarige) masterprogramma's. Geen opleiding zal alle aspecten van de filosofie in het onderwijs of onderzoek thematiseren; opleidingen zullen een beredeneerde keuze maken waarin een brede basis (die tot minimale eindtermen leidt), met profielbepalende elementen wordt gecombineerd.

Hierna gaan we eerst in op minimale eindtermen van de opleidingen (secties 2 en 3), waarna profielbepalende elementen voor de opleidingen worden benoemd (sectie 4).

2. Eindtermen bachelorprogramma's

De zogenaamde Dublin descriptoren beschrijven de eisen waaraan Europese universitaire opleidingen moeten voldoen. De descriptoren beschrijven onderzoek- en inhoudelijke eindtermen in termen van (1) kennis en inzicht, (2) toepassing van kennis en inzicht, (3) oordeelsvorming, (4) communicatievaardigheden en (5) leervaardigheden. Voor bachelor programma's gelden de volgende eindtermen:

1. Kennis en inzicht

- a. Kennis, vaardigheid en inzicht op het gebied van vakgebied, en het bereiken van de eindkwalificaties
- b. Academisch denken, handelen en communiceren
- c. Hanteren van specifieke kennis van een vakgebied in een bredere wetenschappelijke, wetenschapsfilosofische en maatschappelijke/culturele context

2. Toepassing van kennis en inzicht

- a. Academisch denken, handelen en communiceren
- b. Hanteren van relevant wetenschappelijk instrumentarium
- c. Gedragsnormen die gelden tijdens de studie en binnen de wetenschap

3. Oordeelsvorming

- a. Eigen persoonlijke overtuigingen ter discussie leren stellen
- b. Kritische reflectie op oordelen, argumenten, informatieve teksten

4. Communicatievaardigheden

- a. Academisch denken, handelen en communiceren

- b. (Wetenschappelijk) communiceren in de eigen taal
- c. Gedragsnormen die gelden tijdens de studie en binnen de wetenschap

5. Leervaardigheden

- a. Voorbereiden op een verdere studieloopbaan
- b. Studenten worden vanaf het eerste jaar vertrouwd gemaakt met theorie en praktijk van wetenschappelijk onderzoek.

We geven hieronder tussen haakjes aan welke Dublin descriptor met welke eindterm correspondeert.

De minimale eindtermen van de opleidingen wijsbegeerte zijn:

2a. Bachelorprogramma's filosofie (180 EC)

Kennis en inzicht

- a. De afgestudeerde heeft kennis van de geschiedenis van de wijsbegeerte, van haar interne ontwikkeling en van haar inbedding in de geschiedenis van de cultuur (1a, 1c);
- b. De afgestudeerde heeft kennis van de belangrijkste hoofdgebieden van de wijsbegeerte, namelijk theoretische filosofie, praktische filosofie en geschiedenis van de filosofie en de daarin aanwezige aandachtsgebieden in de filosofie (zoals bijvoorbeeld logica en ethiek), van de hoofdproblemen in deze domeinen en van de posities die daarin verdedigd worden (1a, 1b, 1c);
- c. De afgestudeerde heeft kennis van de belangrijkste thema's in de hedendaagse wijsgerige discussies (1a);
- d. De afgestudeerde heeft kennis van (of kennismemaakt met) het werkveld van filosofen, zodat hij in staat is een vervolgtraject (master of carrièreperspectief) te bepalen (5a, 5b).

Vaardigheden

- a. De afgestudeerde heeft geleerd wijsgerige teksten te bestuderen en begrijpen, zowel van klassieke als van hedendaagse auteurs, en kan de argumentatiestructuur van een tekst ontleden, de begrippen verhelderen, de vooronderstellingen achterhalen, alsmede een tekst situeren zowel in een (filosofie-) historisch als in een thematisch kader (2a, 2b, 2c);
- b. De afgestudeerde heeft geleerd kritische vragen te formuleren en doordenken ten aanzien van wijsgerige en maatschappelijke vraagstukken, om zo bij te dragen aan het systematisch ontrafelen, analyseren en beantwoorden van die vraagstukken (3a, 3b);
- c. De afgestudeerde kan zelfstandig relevante literatuur rond een thema vinden, de kwaliteit ervan beoordelen, en hanteert gangbare academische normen in het verwerken van die literatuur (2b);
- d. De afgestudeerde kan een wijsgerig probleem zelfstandig formuleren en analyseren, en kan hiervan verslag doen (2a, 2b, 2c);
- e. De afgestudeerde kan zelfstandig een positie formuleren en beargumenteren en kritisch in discussie gaan met medestudenten, docenten of een breder publiek over een wijsgerig vraagstuk (1c, 5b, 2a, 2b, 3b);
- f. De afgestudeerde kan schriftelijk verslag doen van een wijsgerige analyse op dusdanige wijze dat de analyse van de kwestie, het formuleren van het probleem en het oplossen ervan op heldere en systematische wijze aan bod komt (4a, 4b, 4c, 5b);
- g. De afgestudeerde kan mondeling een onderwerp helder en gestructureerd presenteren en daarbij verschillende standpunten kritisch belichten (4b);
- h. De afgestudeerde kan kennis op het gebied van de filosofie op academisch verantwoorde wijze zowel op een filosofisch als op niet-filosofisch geschoold publiek overbrengen (4a, 4b, 4c, 5b).

2b. Bachelor filosofie van een bepaald wetenschapsgebied

Voor bachelor programma's die een bachelor filosofie aanbieden voor een bepaald wetenschapsgebied gelden de volgende eindtermen:

Kennis en inzicht

- a. De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in de inhoud en methoden van het betreffende wetenschapsgebied op bachelor niveau (door middel van programmaonderdelen die door de faculteit van het betreffende wetenschapsgebied worden verzorgd) (1a, 1c);
- b. De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in de centrale onderdelen van de wijsbegeerte, zowel historisch als systematisch (1a, 1b, 1c);
- c. De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in centrale onderdelen van de wijsbegeerte van het wetenschapsgebied, in het bijzonder kernbegrippen, theorieën, problemen en methoden (1a, 1b, 1c, 2a, 2b);
- d. De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in de wetenschappelijke en maatschappelijke betekenis van de wijsbegeerte in het algemeen en van de wijsbegeerte van een bepaald wetenschapsgebied in het bijzonder (1c, 2b, 2c);
- e. De afgestudeerde heeft kennis en inzichten zoals voorkomend in relevante vakwetenschappelijke literatuur kritisch kunnen verwerken (2b, 3b);
- f. De afgestudeerde heeft voldoende wetenschappelijk niveau om tot een geëigende masteropleiding toegelaten te kunnen worden, dan wel zich met succes op de arbeidsmarkt te begeven (5a, 5b).

Vaardigheden

De afgestudeerde ...

- a. Kan onder supervisie een onderzoek van beperkte omvang formuleren en uitvoeren (2b);
- b. Kan onderzoek in een bepaald wetenschapsgebied plaatsen in het bredere kader van de wijsgerige reflectie op dat wetenschapsgebied (2a, 2c);
- c. Kan wijsgerige vaardigheden van logisch-analytische, ideeën-historische dan wel empirisch-filosofische aard toepassen op problemen, theorieën en debatten die gerelateerd zijn aan het betreffende wetenschapsgebied (2a, 2b, 2c, 4a, 4b);
- d. Kan zelfstandig een heldere en beargumenteerde probleemstelling formuleren en uitwerken (4a, 4b);
- e. Kan een systematisch en helder betoog houden, mondeling en schriftelijk (4a, 4b, 4c);
- f. Kan constructieve kritiek geven en verwerken (3a, 3b).

Masterprogramma's

De Dublin descriptor die gelden voor masterprogramma's zijn de volgende:

1. Kennis en inzicht

Heeft aantoonbare kennis en inzicht, gebaseerd op de kennis en het inzicht op het niveau van Bachelor en die deze overtreffen en/of verdiepen, alsmede een basis of een kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van ideeën, vaak in onderzoek verband;

2. Toepassen kennis en inzicht

Is in staat om kennis en inzicht en probleemoplossende vermogens toe te passen in nieuwe of onbekende omstandigheden binnen een bredere (of multidisciplinaire) context die gerelateerd is aan het vakgebied; is in staat om kennis te integreren en met complexe materie om te gaan;

3. Oordeelsvorming

Is in staat om oordelen te formuleren op grond van onvolledige of beperkte informatie en daarbij rekening te houden met sociaal-maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden, die zijn verbonden aan het toepassen van de eigen kennis en oordelen;

4. Communicatie

Is in staat om conclusies, alsmede de kennis, motieven en overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, duidelijk en ondubbelzinnig over te brengen op een publiek van specialisten of niet-specialisten;

5. Leervaardigheden

Bezit de leervaardigheden die hem of haar in staat stellen een vervolgstudie aan te gaan met een grotendeels zelfgestuurd of autonoom karakter.

Er zijn aan de Nederlandse universiteiten verschillende eenjarige masterprogramma's filosofie te vinden, die zich ofwel presenteren in de volle breedte van de filosofie, ofwel een focus op een toepassingsgebied kennen. Dit maakt dat de volgende minimale eindtermen van een masteropleiding filosofie (60 EC) als volgt geformuleerd worden:

3a. Eindtermen van masteropleidingen filosofie (60 EC)

Kennis en inzicht

- a. De afgestudeerde heeft verdiepende kennis in tenminste een van de specialisaties binnen de filosofie (1);
- b. De afgestudeerde heeft inzicht in de positie van zijn wijsgerig specialisme ten opzichte van wijsbegeerte in het algemeen en/of ten opzichte van andere relevante wetenschapsgebieden en/of ten opzichte van cultuur en samenleving (1);
- c. De afgestudeerde heeft inzicht in de rol die filosofen kunnen spelen in de samenleving (5).

Vaardigheden

- a. De afgestudeerde kan t.a.v. wetenschappelijke of maatschappelijke vraagstukken zelfstandig formuleren wat de filosofische vraag is, deze analyseren en bijdragen aan oplossingen (2);
- b. De afgestudeerde kan schriftelijk verslag doen van een wijsgerige analyse, waarbij zowel de analyse van de kwestie, het formuleren van het probleem en het oplossen ervan op heldere en systematische wijze aan bod komt (4);
- c. De afgestudeerde kan mondeling een onderwerp helder en gestructureerd presenteren en daarbij verschillende standpunten kritisch belichten (2, 3, 4);
- d. De afgestudeerde kan op academisch verantwoorde wijze kennis op het gebied van de filosofie overbrengen op zowel een filosofisch als niet-filosofisch geschoold publiek (2, 4, 5));
- e. De afgestudeerde kan zelfstandig een positie formuleren en beargumenteren en kritisch in discussie gaan met medestudenten, docenten of een breder publiek over een wijsgerig vraagstuk (3, 5).

3b. Eindtermen van gespecialiseerde masteropleidingen filosofie (60-120 EC)

Een aantal opleidingen filosofie spitst zich toe op een deelgebied binnen de filosofie (zoals toegepaste ethiek of techniekfilosofie) of werkt intensief samen met andere disciplines. Dit kunnen interdisciplinaire programma's zijn of filosofie van een wetenschapsgebied. Elk master programma heeft tenminste de volgende eindtermen:

Kennis en inzicht

- a. De afgestudeerde heeft verdiepende kennis in tenminste een van de specialisaties binnen de filosofie en eventueel basiskennis van een ander vakgebied, voor zover noodzakelijk binnen de opleiding (1);
- b. De afgestudeerde heeft inzicht in de rol en functie van filosofische vraagstukken in andere vakwetenschappen of in maatschappelijke vraagstukken en heeft de competentie om zelfstandig filosofische vragen formuleren, analyseren en oplossingen aandragen (2, 3);
- c. De afgestudeerde heeft inzicht in het arbeidsmarktperspectief en de rol die filosofen hebben op plekken in de samenleving (5).

Vaardigheden

- a. De afgestudeerde kan zowel wijsgerige vraagstukken in een bredere context zelfstandig benoemen, deze analyseren en bijdragen aan oplossingen alsook de relatie tussen de wijsgerige vraagstukken en de bredere context beschouwen (1, 2, 3, 4);
- b. De afgestudeerde kan schriftelijk verslag doen van een wijsgerige analyse op dusdanige wijze dat de analyse van de kwestie, het formuleren van het probleem en het oplossen ervan op heldere en systematische wijze aan bod komt (4);

- c. De afgestudeerde kan mondeling een onderwerp helder en gestructureerd presenteren en daarbij verschillende standpunten kritisch belichten (2, 3, 4);
- d. De afgestudeerde kan in de context van een vakwetenschappelijke of beroepspraktijk zelfstandig onderzoek verrichten en daarover rapporteren (4);
- e. De afgestudeerde kan op academisch verantwoorde wijze kennis op het gebied van de filosofie overbrengen op een niet-filosofisch of ander wetenschappelijk geschoold publiek (4, 5);
- f. De afgestudeerde kan zelfstandig een positie formuleren en beargumenteren en kritisch in discussie gaan met medestudenten, docenten of een breder publiek over een wijsgerig vraagstuk (3, 5);
- g. De afgestudeerde is in staat samen te werken met vakwetenschappers in andere disciplines en/of met professionals in het (maatschappelijk) beroepenveld (1, 5).

4. Profielbepalende elementen

De verschillende opleidingen in de filosofie bevat naast basiskennis in de drie grote hoofdgebieden in de voornaamste systematische deelgebieden van de filosofie ook profielbepalende elementen, waarbij eigen accenten worden gelegd. Deze profielbepalende elementen zijn in de masterprogramma's mogelijk nadrukkelijker aanwezig dan in de bachelorprogramma's, die vaak vooral breed en inleidend zijn. Deze elementen vertalen zich op eigen wijze in de eindtermen en het karakter van opleidingen. In alle gevallen is de profielbepaling van een opleiding helder beredeneerd en voor de student duidelijk.

A. Wijsgerige thema's

Binnen elke opleiding is de relatie tot onderzoeksgebieden en leerstoelen herkenbaar in het onderwijsprogramma. Cursussen worden vaak gevormd naar de expertise die zich heeft gevormd binnen een onderzoeksgroep of departement. Dit betekent dat in de ene opleiding er misschien een sterker accent gelegd kan worden op de Kantiaanse of Aristotelische traditie in de ethiek, terwijl een andere thema's als 'vrije wil' of 'taalfilosofie in de exacte wetenschappen' doordenkt. Voor elk bachelorprogramma geldt dat studenten tenminste in de volle breedte kennismaken met de filosofische hoofdgebieden (theoretische filosofie, praktische filosofie en geschiedenis van de filosofie) en kennis krijgen over de ontwikkelingen van aandachtsgebieden daarbinnen. Voor masterprogramma's is 'research based teaching' meer vanzelfsprekend en is de aandacht voor bepaalde specialisaties in wijsgerige thema's groter.

B. Aandacht voor interdisciplinariteit en arbeidsmarkt

Afgestudeerde filosofen komen terecht in zeer diverse beroepen en sectoren: in de journalistiek, de academie, de uitgeverwereld, de zorg- en welzijnssector, het bedrijfsleven, de culturele sector, het management en het overheidsbeleid. De aandacht voor de arbeidsmarkt neemt in opleidingen toe; er worden stage mogelijkheden gecreëerd, Career Services helpen studenten zich voor te bereiden op de arbeidsmarkt en alumni worden meer betrokken bij opleidingen. Daarnaast geldt voor meerdere opleidingen dat vanuit met andere disciplines samengewerkt wordt. Dit vertaalt zich soms ook in het cursusaanbod (zoals interdisciplinaire opleidingen, gedeelde minoren, gedeelde bachelors). Voor elke opleiding, zowel bachelor als master geldt dat hier op eigen wijze invulling aan gegeven wordt.

C. Internationalisering

De opleidingen filosofie oriënteren zich, net als de overige activiteiten binnen de academische context, in toenemende mate op een internationale markt. Dit betekent dat het aantal Engelstalige programma's met name op het masterniveau zijn toegenomen en dat ook in bachelor programma's een verblijf in het buitenland, voor studie of stage, tot de mogelijkheden behoort. Het docententeam is steeds vaker internationaal georiënteerd en geschoold. In sommige opleidingen is het docententeam ook geschoold in het Engelstalig onderwijs (bijv. Cambridge certificaten). Studenten raken op verschillende wijzen betrokken bij deze internationaliserende context; van symposia en conferenties, tot en met buitenlandverblijven of onderwijs met internationale medestudenten. Studenten worden in bachelorprogramma's gestimuleerd zich internationaal te oriënteren. Voor

masterprogramma's geldt dat zij op eigen wijze vorm geven aan internationale dimensies in het curriculum.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Wijsbegeerte

Afgestudeerden van de opleiding hebben de onderstaande eindkwalificaties bereikt, gerangschikt volgens de Dublindescriptoren:

1. Kennis en inzicht

Afgestudeerden beschikken over kennis en inzicht op het gebied van de wijsbegeerte, die het niveau van het voortgezet onderwijs verregaand overtreffen, in het bijzonder voor wat betreft:

- a. de historische ontwikkeling van de wijsbegeerte, mede in relatie tot de ontwikkeling van de verschillende vakwetenschappen;
- b. de maatschappelijke en culturele betekenis van de wijsbegeerte;
- c. de voornaamste klassieke onderdelen van de wijsbegeerte, hun problemen, hun methoden en hun kernbegrippen;
- d. recente ontwikkelingen op het gebied van de gekozen specialisatie.

2. Toepassen van kennis en inzicht

Afgestudeerden zijn in staat om hun kennis en inzicht op het gebied van de wijsbegeerte toe te passen door:

- a. zelfstandig wijsgerige literatuur te verzamelen rond een thema met behulp van traditionele en moderne technieken en deze literatuur te beoordelen op relevantie en kwaliteit;
- b. zelfstandig wijsgerige teksten te bestuderen en te analyseren in termen van argumenten en conclusies, deze te beoordelen op hun argumentatieve kwaliteiten, deze te begrijpen in onderling verband en te situeren in een bredere historische, maatschappelijke of wetenschappelijke context;
- c. zelfstandig problemen op het gebied van de specialisatie te identificeren en te analyseren, voorgestelde oplossingen kritisch te beoordelen, en lijnen van nader onderzoek uit te zetten.
- d. zelfstandig een wijsgerige, goed afgebakende onderzoeksvraag te formuleren op het gebied van de specialisatie, deze vraag te plaatsen in een wijsgerige context, en een betoog te ontwikkelen om de vraag te beantwoorden.

3. Oordeelsvorming

Afgestudeerden zijn in staat om:

- a. op zakelijke, constructieve wijze kritiek te formuleren op wijsgerige standpunten en deze kritiek te onderbouwen met argumenten;
- b. inzake filosofische kwesties een eigen standpunt te bepalen en dit met argumenten te onderbouwen in overeenstemming met de normen van de gekozen stijl van filosoferen;

4. Communicatie

Afgestudeerden zijn in staat om:

- a. zich in begrijpelijk Nederlands en Engels uit te drukken in woord en geschrift;
- b. op zakelijke, constructieve wijze deel te nemen en leiding te geven aan academische discussies;
- c. een helder opgebouwd en toegankelijk betoog te houden in de vorm van een mondelinge presentatie, ondersteund door digitale presentatietechnieken;
- d. complexe vraagstukken op een heldere manier schriftelijk uiteen te zetten.

5. Leervaardigheden

Afgestudeerden zijn in staat om:

- a. feedback te vragen en kritiek van anderen te verwerken;
- b. zelfstandig een onderzoeksplan op te stellen en uit te voeren.

Voorts leidt elke Leidse geesteswetenschappelijke opleiding op tot facultair geformuleerde algemene academische vaardigheden.

De afgestudeerde Bachelor kan:

- I. Elementaire onderzoeksvaardigheden, waaronder heuristische vaardigheden
  1. vakwetenschappelijke literatuur verzamelen en selecteren met behulp van traditionele en digitale methoden en technieken;
  2. deze analyseren en beoordelen op kwaliteit en betrouwbaarheid;
  3. op basis hiervan een goed afgebakende probleemstelling formuleren;
  4. onder begeleiding een onderzoek van beperkte omvang opzetten en uitvoeren met inachtneming van de voor het vakgebied relevante traditionele en digitale methoden en technieken;
  5. op basis daarvan een beargumenteerde conclusie formuleren;
  6. ook buiten zijn eigen vakgebied gebruik maken van zijn verworven onderzoeksvaardigheden.

- II. Schriftelijke presentatievaardigheden
  1. onderzoeksresultaten helder en beargumenteerd uiteenzetten;
  2. een antwoord formuleren op vragen betreffende (een onderwerp in) het vakgebied
    - in de vorm van een heldere en goed opgebouwde schriftelijke presentatie
    - overeenkomend met de criteria die het vakgebied daaraan stelt
    - met gebruikmaking van relevante illustratie- of multimediale technieken
    - gericht op een specifieke doelgroep.

- III. Mondelinge presentatievaardigheden
  1. onderzoeksresultaten helder en beargumenteerd uiteenzetten;
  2. een antwoord formuleren op vragen betreffende (een onderwerp in) het vakgebied
    - in de vorm van een heldere en goed opgebouwde mondelinge presentatie
    - overeenkomend met de criteria die het vakgebied daaraan stelt
    - met gebruikmaking van moderne presentatietechnieken
    - gericht op een specifieke doelgroep;
  3. actief deelnemen aan een vakinhoudelijke discussie.

- IV. Samenwerkings- en leervaardigheden
  1. sociaal en communicatief optreden in samenwerkingssituaties;
  2. op constructieve wijze aan medestudenten feedback geven en van medestudenten feedback ontvangen en gegronde kritiek verwerken tot een herziening van het eigen standpunt of de eigen argumentatie;
  3. aanwijzingen en kritiek van begeleiders goed verwerken, en in nieuwe situaties met eerder gegeven aanwijzingen en kritiek rekening houden;
  4. een realistische planning kunnen maken en zich houden aan overeengekomen plannings- en prioritering.

Masteropleiding Philosophy 60 EC

Graduates of the programme have attained the following learning outcomes, listed according to the Dublin descriptors:

1. Knowledge and understanding
  - a. knowledge and understanding in the field of systematic philosophy and its history, as well as of developments in contemporary philosophy, that are based on the bachelor's programme, surpass the level of the latter, and form the basis of the independent development and application of original ideas, understanding and analyses;
  - b. awareness of recent discussions in the field of their specialisation, and the ability to make their own contribution here.
2. Applying knowledge and understanding
  - a. the ability, on the basis of the knowledge and understanding of philosophy they have acquired, to make their own contribution to current discussions within the discipline of philosophy and within new and complex contexts related to philosophy.

3. Judgement

- a. the ability, on the basis of the deepened knowledge of philosophy acquired during the programme, to deal with complex philosophical problems, and to formulate judgments based on information from different kinds of sources, even when this information is incomplete or uncertain;
- b. a realistic view of the reliability of their own conclusions;
- c. the ability to integrate different approaches to philosophical questions and/or compare them with each other.

4. Communication

- a. the ability to give a clear explanation of philosophical problems, ideas, theories, interpretations and arguments, for specialist audiences as well as for a general audience;
- b. the ability to write philosophical papers that show the potential to approach the level of articles in national and international academic journals in the field of philosophy.

5. Learning skills

- a. the possession of learning skills that allow graduates to continue their study of philosophy more or less independently within a research context, and to draw up a research proposal for a PhD.

Masteropleiding Philosophy 120 EC

Graduates of the programme have attained the following learning outcomes, listed according to the Dublin descriptors:

1. Knowledge and understanding

- a. knowledge and understanding in the field of the history, foundations, methodology and/or ethics of the discipline, based on but surpassing the level of the bachelor's degrees in philosophy and the specific discipline;
- b. possess knowledge and understanding with regard to the social and cultural meaning of philosophy in general and the philosophy of the discipline in particular;
- c. possess knowledge and understanding of the main elements of philosophy of the discipline and the problems, methods and key terms of these elements. This knowledge and understanding surpasses the level that is acquired upon completing a bachelor's programme in philosophy of a specific discipline and forms the basis of the independent development and application of original ideas, understanding and analyses;

2. Applying knowledge and understanding

- a. the ability, based on the acquired knowledge and understanding, to make a contribution to ongoing discussions in the field of philosophy of the discipline, and in new and complex contexts related to philosophy;

3. Judgement

- a. the ability, on the basis of the deepened knowledge of philosophy acquired during the programme, to deal with complex philosophical problems, and to formulate judgments based on information from different kinds of sources, even when this information is incomplete or uncertain;
- b. a realistic view of the reliability of their own conclusions;
- c. the ability to integrate different approaches to philosophical questions and/or compare them with each other.

4. Communication

- a. the ability to give a clear explanation of philosophical problems, ideas, theories, interpretations and arguments, for specialist audiences as well as for a general audience;
- b. the ability to write philosophical papers that show the potential to approach the level of articles in national and international academic journals in the field of philosophy.

5. Learning skills

- a. the possession of learning skills that allow graduates to continue their study of philosophy more or less independently within a research context, and to draw up a research proposal for a PhD.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Wijsbegeerte

Semester	Curriculum
1	Logica
	Ethiek
	Antieke Wijsbegeerte
	History of Modern Philosophy
	Philosophy of Culture
	Metafysica
2	Klassieke teksten I
	Epistemologie
	History of Modern Political Philosophy
	Medieval Philosophy
	Philosophical Anthropology
	Comparative Philosophy
3	Klassieke teksten II
	Political Philosophy
	Wetenschapfilosofie
	Philosophy of Mind
	Taalfilosofie
	Academisch Engels/ Filosofisch Duits
4	Keuzeruimte 30 EC
5	3 keuzevakken**
6	2 keuzevakken**
	Thesis seminar
	BA-thesis

** Per semester worden 8-12 keuzevakken aangeboden verdeeld over vier specialisaties: Geschiedenis van de Filosofie, Theoretische Filosofie, Ethiek en Politiek, Filosofie van Mens en Cultuur

MASTEROPLEIDING PHILOSOPHY 60 EC

Semester 1											
Titel van de cursus	Docent	Werk-vorm	EC	Niveau	Aantal toetsen	Toetsvormen	Relatie met eindtermen	Specialisaties			
								HPS	E&P	PAC	PPE

Studenten uit de september-instroom volgen 3 (voor PPE: 2) van onderstaande vakken in hun specialisatie (*). De september-instroom PPE volgt daarnaast het verplichte core seminar. Studenten uit de februari-instroom volgen 1 vak en schrijven daarnaast hun MA thesis, begeleid in het verplichte thesis seminar.

<i>Morality, truth and interpretation</i>	Meijers	se	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4		X		
<i>The Rise of Aesthetic Rationality</i>	Siemens	lc, se	10	500	2	op, wp	1, 2, 3, 4	X			
<i>Understanding understanding</i>	Gijbers	se	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4	X			
<i>German Idealism from Kant to Hegel</i>	Uljée	se	10	500	2	op, wp	1, 2, 3, 4	X			X
<i>Synchronicity or coincidence: the limits of causality</i>	Sneller	se	10	500	2	as, wp	1, 2, 3, 4				X
<i>Freedom or Equality?</i>	Newey	lc, se	10	500	2	wp, wp	1, 2, 3, 4		X		X
<i>World Capitalism and its Critics</i>	London	se	10	500	2	wp, wp	1, 2, 3, 4				X
<i>Cosmopolitics</i>	Meijers	se	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4		X		X
<i>Laboratory of the Mind</i>	McAllister	se	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4	X			

Verplichte onderdelen voor september-instroom PPE

<i>Core seminar: PPE, The State of the Art</i>	Newey	lc, se	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4				X
--	-------	--------	----	-----	---	------------	------------	--	--	--	---

Verplichte onderdelen voor februari-instroom (alle specialisaties)

<i>Thesis seminar</i>	Meijers	se	0	500	0		1, 2, 3, 4				
<i>MA thesis</i>	Diverse		20	500	1	wp	1, 2, 3, 4				

(*) Studenten met een BA Wijsbegeerte uit Leiden mogen max. 2 keuzevakken volgen uit een van de andere specialisaties (behalve PPE).
 lc Lecture
 se Seminar
 as (Weekly) assignments
 op Oral presentation
 wp Paper, essay, thesis

Semester 2											
Titel van de cursus	Docent	Werk-vorm	EC	Niveau	Aantal toetsen	Toetsvormen	Relatie met eindtermen	Specialisaties			
								HPS	E&P	PAC	PPE

Studenten uit de februari-instroom volgen 3 (voor PPE: 2) van onderstaande vakken in hun specialisatie (*). De februari-instroom PPE volgt daarnaast het verplichte core seminar. Studenten uit de september-instroom volgen 1 vak en schrijven daarnaast hun MA thesis, begeleid in het verplichte thesis seminar.

<i>Reading Derrida</i>	Uljée	sem	10	500	2	op, wp	1, 2, 3, 4			X	
<i>Nietzsche and Politics</i>	Siemens	lc, sem	10	500	3	as, op, wp	1, 2, 3, 4	X	X	X	
<i>Selected Topics in Theoretical Philosophy</i>	Sundholm	sem	10	500	2	op, wp	1, 2, 3, 4	X			
<i>Alexander of Aphrodisias On Fate, or How human beings escape determinism</i>	de Haas	sem	10	500	2	op, wp	1, 2, 3, 4	X	X	X	
<i>Global Democracy and the Nation State</i>	Fossen	sem	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4		X		X
<i>Global Distributive Justice and Political Economy</i>	Rolden	sem	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4		X		X
<i>Activism and New Political Agency</i>	van Broekhoven	sem	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4				X
<i>Wittgenstein's Tractatus</i>	Sundholm	lc, sem	10	500	2	op, wp	1, 2, 3, 4	X			

Verplichte onderdelen voor februari-instroom PPE

<i>Core seminar: PPE, The State of the Art</i>	Newey	lc, se	10	500	3	op, wp, wp	1, 2, 3, 4				X
--	-------	--------	----	-----	---	------------	------------	--	--	--	---

Verplichte onderdelen voor september-instroom (alle specialisaties)

<i>Thesis seminar</i>	Meijers	se	0	500	0		1, 2, 3, 4				
<i>MA thesis</i>	Diverse		20	500	1	wp	1, 2, 3, 4				

(*) Studenten met een BA Wijsbegeerte uit Leiden mogen max. 2 keuzevakken volgen uit een van de andere specialisaties (behalve PPE).

lc Lecture
se Seminar
as (Weekly) assignments

op Oral presentation
wp Paper, essay, thesis

MASTEROPLEIDING PHILOSOPY 120 EC

Semester	Course unit title	Level	Credits	Humanities	Law	Natural Sciences	Political Sciences	Psychology
Compulsory introductory courses (depending on the chosen master's specialisation):			30					
I	<i>Antieke wijsbegeerte</i>	100	5	X	X			
I	<i>Logica</i>	200	5			X	X	
I	<i>Ethiek</i>	100	5	X	X		X	
I	<i>History of Modern Philosophy</i>	200	5	X	X	X	X	
I	<i>Metafysica</i>	100	5	X		X		X
I	<i>Philosophy of Culture</i>	100	5	X		X		
I	<i>Taalfilosofie</i>	200	5					X
I	<i>Wetenschapsfilosofie</i>	200	5			X		X
I	<i>Political Philosophy</i>	200	5		X		X	
I	<i>Philosophy of Mind</i>	200	5					X
II	<i>Epistemologie</i>	200	5		X	X	X	X
II	<i>Philosophical Anthropology</i>	200	5	X				X
II	<i>History of Modern Political Philosophy</i>	200	5		X		X	
Optional courses: select from the courses below and above (insofar as the student has not already followed them as a compulsory course)			10					
I	<i>Filosofie en religie: water en vuur?</i>	200	5					
II	<i>Medieval Philosophy</i>	100	5					
II	<i>Comparative Philosophy</i>	100	5					
II	<i>Indian Philosophy</i>	200	5					
Two BA3-courses: select from the courses available for the chosen specialisation:			20					
I	<i>Plato's Timaeus: natuur, wetenschap en de mens</i>	300	10	X				
I	<i>Filosofie en literatuur: Derrida en Genet</i>	300	10	X				
I	<i>The Rise of Aesthetic Rationality</i>	400	10	X				
I	<i>Kritische theorie</i>	300	10	X	X		X	
I	<i>Moral Psychology</i>	400	10	X	X		X	X
I	<i>Morality, Truth and Interpretation</i>	400	10		X	X	X	X
I	<i>Speech Acts in logica en democratie</i>	400	10		X	X	X	X
I	<i>Understanding Understanding</i>	400	10			X		X
II	<i>Ethiek en Politieke filosofie (titel NTB)</i>	300	10		X		X	
II	<i>Nietzsche and Politics</i>	400	10		X		X	
II	<i>Merleau-Ponty's Political Thought</i>	400	10	X	X		X	
II	<i>Het zielsbegrip in de moderne filosofie</i>	300	10	X				
II	<i>Continentale ethiek van de Ander</i>	400	10	X	X		X	
II	<i>Reading Derrida</i>	400	10	X				
II	<i>Wikisofie</i>	300	10	X				
II	<i>Husserl en het object van denken</i>	400	10	X		X		X
II	<i>The Question of Representation</i>	300	10			X		X
II	<i>Wittgenstein's Tractatus</i>	400	10			X		X
			60					

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

10 april

Begintijd	Eindtijd	Programma-onderdeel	Deelnemers
10.30	13.00	Voorbereidend overleg en inzien documenten (incl. lunch)	<i>Commissie intern</i>
13.00	13.45	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken	Prof. dr. Mirjam de Baar (vice-decaan, masteropleidingen) Dr. Egbert Fortuin (vice-decaan, bacheloropleidingen) Dr. Jan Sleutels (opleidingsdirecteur) Drs. Carolyn de Greef (studiecoördinator/-adviseur)
13.45	14.15	Overleg panel	<i>Commissie intern</i>
14.15	15.00	Gesprek met studenten bacheloropleiding	Christa Laurens (1 ^e jaar) Nick van Rijn (1 ^e jaar) Felix Kelder (2 ^e jaar) Kelly Mink (2 ^e jaar) Anouk van der Vlis (3 ^e jaar, Geschiedenis van de filosofie) Ivo Bles (3 ^e jaar, Filosofie van mens, techniek en cultuur)
15.00	15.45	Gesprek met studenten masteropleiding 60 EC	René Haerkens van de Brand, BA (E&P) Suzanne Oskam, BA (PAPC) Michael Hegarty (HPS) Esli Verheggen, BA (PPE) Selina Schröttle, BA (PPE)
15.45	16.15	Overleg panel + open spreekuur	<i>Commissie intern</i>
16.15	17.00	Gesprek met studenten masteropleiding 120 EC	Ahlem Halim, BSc (1 ^e jaar, Hum.) Marlijn Walraven, BA (1 ^e jaar, Hum.)(onder voorbehoud) Martijn Otten, BA (2 ^e jaar, Pol. Sci.) André van Delft, BSc (1 ^e jaar, Nat. Sci.) Susanne Ottenheim, BSc (2 ^e jaar, Psych.) Maurits Helmich, LLM (1 ^e jaar, Law) (onder voorbehoud)
17.00	17.45	Gesprek met alumni	Bodine Bonnenberg, BA (BA, Filosofie van mens, techniek en nat.) Milan Verbrugge, MA (MA 60 EC, PPE) Mark Lievisse Adriaanse, MA (MA 60 EC, PPE) Philippe Habets, BSc MA (MA 60 EC, PAPC) (onder voorb.) Imke Maessen, MA LLM (MA 120 EC, Law) Juliën van Eck, MA MSc (MA 120 EC, Pol. Sci.)

Dagprogramma 11 april

Begintijd	Eindtijd	Programma-onderdeel	Deelnemers
8.30	9.00	Inzien documenten, voorbereiding gesprekken	<i>Commissie intern</i>
9.00	9.45	Gesprek met docenten bacheloropleiding	Dr. Ahab Bdaiwi Dr. Frank Chouraqi Prof. dr. Frans de Haas Dr. Stephen Harris Dr. Rozemund Uljée Dr. Bruno Verbeek
9.45	10.45	Gesprek met docenten masteropleidingen (60 EC en 120 EC)	Dr. Frank Chouraqi Prof. dr. Frans de Haas Dr. Rico Sneller Prof. dr. Göran Sundholm Dr. Rozemund Uljée Dr. Bruno Verbeek
10.45	11.00	Overleg panel	<i>Commissie intern</i>
11.00	11.30	Gesprek met de opleidingscommissie	Dr. Thomas Fossen, voorzitter Dr. James McAllister, docentlid Dr. Herman Siemens, docentlid Laurens Koops, studentlid Anouk Delhaas, studentlid James Ross, studentlid
11.30	12.15	Gesprek met de examencommissie	Dr. Victor Gijbers, voorzitter Prof. dr. Glen Newey, lid Dr. Marietje van der Schaar, lid Dr. Henk Blezer, extern lid David Cörvers, ambtelijk secretaris
12.15	13.00	Lunch, inzien documenten	<i>Commissie intern</i>

13.00	13.30	Vorbereiden eindgesprek met formeel verantwoordelijken	<i>Commissie intern</i>
13.30	14.00	Eindgesprek met formeel verantwoordelijken	Prof. dr. Mirjam de Baar (vice-decaan, masters) Dr. Egbert Fortuin (vice-decaan, bachelors) Dr. Jan Sleutels (opleidingsdirecteur) Drs. Carolyn de Greef (studiecoördinator/-adviseur)
14.00	16.00	Opstellen voorlopige bevindingen	<i>Commissie intern</i>
16.00	16.45	Ontwikkelgesprek	Dr. Jan Sleutels (opleidingsdirecteur) Prof. dr. Frans de Haas (wetenschappelijk directeur) Drs. Carolyn de Greef (studiecoördinator/-adviseur)
17.00	17.15	Mondelinge rapportage voorlopig oordeel	Allen genodigd
17:15	18.30	Afsluiting met drankje	Alle betrokkenen van zowel maandag als dinsdag uitgenodigd!

Dagprogramma 8 november

9.00	9.30	Voorbespreking panel	<i>Panel intern</i>
09.30	09.50	Gesprek met studenten	
10.00	10.45	Gesprek met opleidingsverantwoordelijken	Dr. Jan Sleutels, opleidingsdirecteur Prof. dr. James McAllister, wetenschappelijk directeur Dr. Bruno Verbeek Dr. Tim Meijers MSc Drs. Carolyn de Greef, studiecoördinator/ -adviseur
10.45	11.15	Beraadslaging	Panel
11.15	11.45	Afsluitend gesprek	Prof.dr. Mirjam de Baar, Vice-decaan Dr. Jan Sleutels, opleidingsdirecteur Prof.dr. James McAllister, wetenschappelijk directeur Drs. Carolyn de Greef, studiecoördinator/-adviseur

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de eindwerken bestudeerd van afgestudeerden met de volgende studentnummers:

Bacheloropleiding Wijsbegeerte

1137174	0974439	1092219
1310372	1110861	1037234
1290061	0730416	1158953
1400657		

Masteropleiding Philosophy 60 EC

1348264	0437212	0857408
1028472	1428217	1085697
1152971	1055518	0712574
1264559		

Masteropleiding Philosophy 120 EC

1650688	1042726	1740202
1271199	1739743	0749583
0790273	1018337	9131612
0908746		

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Verslagen van de vergadering van de examencommissie 2014, 2015, 2016
- Verslagen van de vergadering van de opleidingscommissie
- Handboeken en studiemateriaal
- De informatie over de vakken in de programma's die te vinden is in de elektronische leeromgeving van de opleidingen Wijsbegeerte

De toetsdossiers van de volgende vakken:

BA:

- Comparative Philosophy 1
- Medieval Philosophy
- History of Modern Political Philosophy

MA 60EC

- Understanding understanding
- German Idealism from Kant to Hegel
- Global Distributive Justice and Political Economy

MA 120 EC;

- Philosophy of Culture
- History of Modern Philosophy
- Epistemologie

Het panel heeft voor het bezoek aan de opleiding op 8 november ter voorbereiding de volgende documenten ontvangen:

- Stand van zaken notitie Masteropleiding 60EC Philosophy
- Syllabus Politics and Economics: Philosophical Foundations 2017-2018
- Course and Examination Regulations 2017-2018
- Uittreksel uit de studiegids 2018.

BIJLAGE 7: VERSLAG VAN HET ONTWIKKELGESPREK (LOSSE BIJLAGE)

Naast de formele visitatie heeft het panel een ontwikkelgesprek gevoerd met de opleidingen. Een verslag van dit gesprek is als losse bijlage van het (gedrukte en elektronische) visitatierapport aan de Universiteit Leiden toegezonden.